

Poštna plačana
v gotovini

ŽIVLJENJE IN SVET.

Pola Negri

Tedenska revija

Štev. 17.

Ljubljana, dne 27. aprila 1928.

Leto II.
Knjiga 3.

H.G. WELLS

Επιornisov otok

FANTASTIČNA POVEST

Herbert G. Wells je znan na Angleškem kot pisatelj socialno-satiričnih romanov, ki bičajo temeljne nedostatke naše kulture oz. svetovnega nazora. (Zadnji izmed njih »The UNDYING Fire — »Neugasljiv ogenj« — je zgodba svetopisemskega, v naše dni postavljenega Joba.) V tujini so bolj znani Wellsovi znanstveno - fantastični romanji. (Imamo v prevodu »Nevidnega človeka«), ki razodevajo izredno, ponekod preroško navdihnjenost. Tako popisuje »Medsvetovna vojna« iz l. 1898. plinske napade, s katerimi so osrečili človeštvo Nemci šele l. 1916. Za nas je zanimiv roman »Osvobojeni svet«, ker je napovedal vnaprej boj med Nemci in Slovansko Federacijo, katero brani Francija z Anglijo. Pri Slovanih je posnel Wellsa nadarjen Poljak Żulawski v »Mesečni trilogiji«. Wells je ponovno pred in po revoluciji obiskal Rusijo. Povest, katere prevod prinašamo, je vplivala tudi na snov znanega romana Conana Doylea »Izgušojen svet«, da nitj ne govorimo o Jacku Londonu in drugih.

o o o

Mož z brazgotino

Mož z globoko brazgotino na čelu se je pripognil čez mizo in je uprl oči v moj zavitek.

— Orhideje, kaj? — me je vprašal.

— Imam samo nekaj rastlinic, — sem odvrnil, — a niso vse posebno prida.

— Ali ste našli kaj novega? Težko da ste. Prebrskal sem ves otok pred 25. — čakajte, ne pred 27. leti. To pomeni, da morate res dobiti kaj novega, če mislite, da vam je bila sreča mila. O, tam, kjer sem jaz hodil, imate presneto malo upanja.

— Nisem nabiralec.

— Moj Bog, — je nadaljeval, — kod vse sem taval, dokler sem bil mlad! — Pogledal me je izzivno. — Dve leti sem se potikal po Vzhodni Indiji in sedem let po Braziliji ... Potem sem odjadral na Madagaskar.

— Poznam več raziskovalcev, — sem pripomnil. — Za koga pa ste nabirali?

— Za Dawisona. Radoveden sem, gospod, ali ste kdaj čuli o Butherju?

— Buther? Buther... — Ime se mi je videlo znano. Tedajci sem se spomnil pravo Buther - Dawison.

— Zdaj slutim, kdo ste, — sem odgovoril. — Vi ste mož, ki je tožil Dawisona, ker vam ni hotel plačati denarja za dve leti, ki ste ju bili prebili na neobljudenom otoku!

— Da, to sem jaz, sir, — je odgovoril mož z globoko brazgotino in se je priklonil. — Kajne, bila je to kaj zabavna zgodba? Čepel sem na tem otoku brez vsakršnega dela in sem vendar zaslužil lepe denarce. Sicer mi ondi ni bilo treba denarja, ali če sem le pomislil na plačo, ki jo dobim za bivanje na otoku, sem se lahko zadovoljno nasmehnil.

— Kako pa se je vse to zgodilo? — sem vprašal, — ne spominjam se več natanko.

— Hm... Ali ste že čuli o Epior-ni-su?

— Kaj pa da, Andrews mi je bil pravil o nekem novem strašilu, ki ga je zasledil pri odkopavanju mesec dni poprej, prav takrat, ko sem odrinil na morje. Našel je menda gošonico ali kaj, pa je bila skoro meter dolga. To je moral biti velikan!

— Kaj pa! — je pritrdil človek z brazgotino. — Bilo je zares strašilo! Arabci imajo v pravljicah iz »Tisoč in ene noči« ptico Rok, ki je baje lahko dvignila človeka. Nu, ta ptica Rok je je bila prava igračica v primeri z nji m. Kdaj pa so našli prvič te kosti?

— Menda leta 1891, ali še leto poprej. Zakaj pa vprašujete?

— Zakaj? Zato, ker sem jih jaz prvi našel. Moj Bog, bilo je že pred 20 leti.

Umolknil je za hip in nato nadaljeval:

— Zdaj se že spominim. Bilo je v tistem kraju, da, Veste, ondi je veliko barje, in sicer skoro 150 km na sever od Antananarive. Ali ga poznate? Če veslate namreč vzdolž ob obrežju...

¹ Epiornis štejemo med nekdanje prazgodovinske ptice, katerih kosti so našli na Madagaskarskem otočju. Bil je trikrat večji od noja.

— Ne poznam tega kraja. Spominjam se le, da je tudi Andrews pripovedoval nekaj o tem močvirju.

Čudna jajca v močvirju

— Najbrž bo to isti kraj. Ob vzhodni obali. Veste, v tej vodi mora biti nekaj — bog si ga vedi kaj, — da varuje pred razkrajanjem sleherni stvar, ki pride v vodo. Kako hudo smrdi ondi po katranu ali kreozotu! Nu, ali so našli veliko jajc? Izmed onih, katera sem dobil, so bila nekatera pol metra dolga. Molila so iz blata kakor otočiči. Da ... koliko sem pretrpel zaradi teh jajc! Kostí pa sem našel popolnoma po naključju. Nekega lepega dne smo odveslali — dva divjaka in jaz — v bori pirogi², da bi iskali jajca. Nenadoma smo našli kosti. Imeli smo šotor in zalogo živil za tri ali štiri dni, pa smo se utaborili, kjer so bila tla bolj trdna. Še sedaj se včasí spominim tega smolnatega zraka. Delo je bilo kaj težavno. Iskali smo z železno motiko po močvirnatih ilovici, dokler nismo otipali, pa tudi razbili kako jajce. Mikalo me je dognati, koliko časa je žc, ko so Epiornisi res živeli na otoku? Misijonarji pravijo, da imajo domačini o tej dobi neke pravljičice, vendar jaz sam nisem slišal takih povesti. Jajca, ki smo jih našli, pa so bila tako sveža, kakor da bi jih ptice pravkar znesle. Joj, kako sveža! Ko smo jih spravljali v čoln, se je neroda med mojima spremnjevalcema spotaknil; jajce mu je padlo na kamenje in se je razletelo v drobce. To sem ošteval tega zlodja! Izgovarjal se je, da ga je pičil škorpion, prosim vas! Jajce je bilo torej okusno. — prav nič ni smrdelo, kakor da bi bilo komaj zneseno, medtem ko je sam ptič poginil nemara že pred 4000 leti.

Sicer pa sem se nekoliko oddaljil poglavitni stvari! Ves dan smo rili v blatu, trudeč se, da bi dobili jajca nepoškodovana iz vode. Do ušes smo se umazali s črno nesnago in smo bili, kaj pa, vsi slabe volje. Kolikor vem, so bila to edina jajca te vrste, ki so bila brez vsakršne pokline. Pozneje sem videl podobna jajca v zoološkem muzeju v Londonu: bila so polna razpok, podobna mozaiku. Moji kosi so bili zares brez hibe, zato sem sklenil, da jih previdno izpiham, čim pridem v šotor. Bil sem kapa strašno togoten na topoglavca, ki mi je potolkel jajce, četudi zbog nič-

vrednega škorpionja. Tri ure dela je šlo po vodi! O, poplačal sem njegovo nerodnost prav po zaslugi!

Človek z brazgotino je potegnil iz žepa lončeno pipico, jaz pa sem mu ponudil svoj melur s tobakom.

— Kaj se je zgodilo z ostalimi jajci? Ali ste jih srečno prepehali domov? Ne morem si misliti, da ne bi...

Zamorska maščevalnost

— Nu, zdaj pride najbolj čuden del moje zgodbe. Ostala so mi še tri jajca. Čudovita sveža jajca, verjemite mi! Natovorili smo jih tedaj v čoln, jaz pa sem se vrnil v šotor, da si skuham kavo. Moja dva malikovalca sta ostala na obali: ta je negoval svoj pik, oni mu je pomagal. Še slutil nisem, da kanita zlikovca izrabiti priložnost in me brez vzroka pustiti na cedilu. Ali škorpionov strup in zasluženo oštevanje sta moža razkačila — bil je sploh mrkega značaja — in je pregovoril tudi tovariša. Medtem sem sedel mirno v šotoru in zavrel vodo, zakaj vedno vzamem s seboj na pot špirit in samovar. Hkrati sem občudoval barje ob solčnem zatonu. Bilo je vse progasto: črno in ognjeno-rdeče, — izredno lepa slika! Daleč pod hribi je ležala neskončna sivkasta senca, vrh hribov pa so žareli kakor razbeljen plavž ognjeni oblaki. Medtem pa sta se petnajst metrov za mojim hrbtom oba prokleta malikovalca mirno vkrcała v čoln, meneč se kaj malo za vso prirodno lepoto. Pustila sta me samega na otoku z zalogo živil za tri dni, s platnenim šotorom in mažim sodčkom sladke vode. Začul sem pljuskanje vesel, se ozrl in videl, da je bil moj čoln že 20 metrov proč od brega. Še tisti hip sem doumel za kaj gre. Puško sem imel v šotoru, na dnu zaboja — to sta poniglavca dobro vedela. Imel pa sem v žepu še majhen samokres, zgrabil sem ga in neutegoma planil k obali.

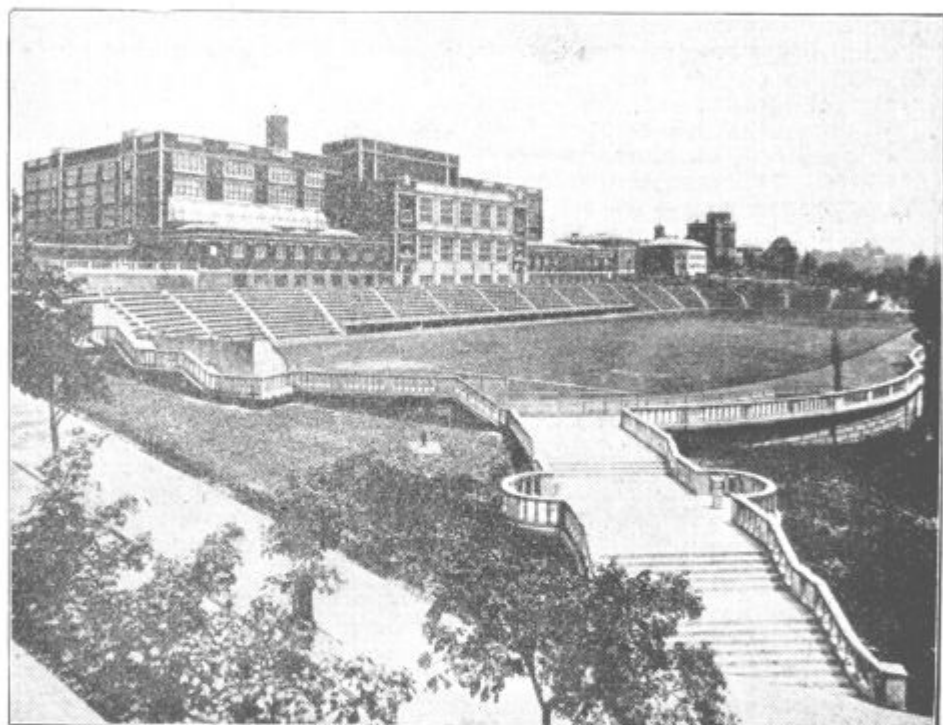
— Obrnata se! — sem zaklicel in tresel orožje v roki.

Vzkliknila sta nekaj v odgovor; oni, ki je potolkel jajce se je zarežal. Nameril sem na drugega, ki je bil zdrav in je krmaril, a sem zgrešil. Črna hudiča sta se glasno zagrohotala. Vendar se nisem hotel udati. Vedel sem, da moram pred vsem ohraniti mirno kri. Ustrelil sem vnovič v krmarja in leta je skočil od bolečin pokonci. Zdaj se ni več smejal. Tretji strel ga je za-

² Majhen zamorski čolniček.

del v glavo: padel je čez krov z vesli v roki, kakor je bil sedel. Bil je izredno posrečen strel, če uvažujete, da sem streljal iz samokresa. Črnc je utonil kakor kamen. Ne vem, ali je bil mrtev ali samo onesveščen; vsekakor ga ni bilo več iz vode. Jel sem vpiti drugemu, da naj okrene, ali mož je počenil v čoln in mi dal glasu od sebe. Tako sem moral vse naboje izstreliti v zrak,

izpred oči, pa sem sklenil, da mu prekrižam pot. Upal sem, da zamorec ne bo toliko brihten, da bi izpremenil smer. Kmalu se je čoln zopet pojavil na obzorju proti jugo-zapadu. Ugasnil je poslednji odsev večerne zarje in s temnovišnjevega neba se je počasi nižala noč: prižgale so se prve zvezde. Plaval sem kakor za stavo, čeprav so me roke in noge hudo skelele.

KAKŠNE ŠOLE GRADI AMERIKA
(K članku o ameriški znanosti na str. 534)

Priznam vam naj, da sem se počutil kaj abotno. Stal sem ob črni, smrdljivi obali: zadaj je bilo močvirje, spredaj pa mrzla vodna gladina, po kateri je počasno, a stalno plaval na odprto morje moj črni čolniček. Verujte mi, da sem preklinjal Dawisona, vse muzeje in vse prazgodovinske zverine na svetu. Tulil sem za čolnom, ki se je vedno bolj oddaljeval, dokler nisem naposled izgubil glasu. Kaj mi je ostalo drugega kot plavati in poizkusiti, da dohitim zamorca, če bi mi morski volkovj privoščili toliko sreče. Odprl sem velik žepni nož, ga vzel med zobe, se slekel in skočil v morje. Na vodi mi je čoln takoj izginil

Deset dni v čolnu na morju

Ko sem dohitel zamorca, je bilo nebo posuto z zvezdami. Bolj ko se je nočilo, živeje so se v vodi svetlikali plavajoči morski zvončki in druga golazen. Včasih mi je prišla omotica. Takrat se mi je videlo, da plavam zdaj na glavi, zdaj s tilnikom naprej. Čoln je bil črn kakor greh, in vodna struja, ki jo je rezal njegov kljun, je bila kakor tekoč plamen. Seveda nisem takoj zlezal v čoln, dasi sem se moral premagovati. Hotel sem izvedeti prej, kakšne načrte ima sovražnik. Zamorec je skrčen čepel ob kljunu, tako da se je dvigala krma visoko iz vode. Čoln

se je nenehoma sukal okoli sebe v počasnih krogih, kakor da bi plesal valček! Priplaval sem od zadaj in sem se oprjel krme, da bi ga tresljaj prebudil. Potem sem zlezal z nožem v roki in na vse pripravljen v čoln. A črnc se ni premaknil. Tako sem sedel na krmi svojega nesrečnega čolna, ki je krožil po mirnem, brleče se svetlika-jočem morju. Nad menoj so sijale neštevilne žareče zvezde. Čepel sem in čakal, kaj bo.

Klical sem ga z imenom, a mož ni nič odgovoril. Bil sem prehudo utrujen, da bi tvegaj in mu prišel bliže. Tako sva sedela še dalje. Najbrž sem celo nekajkrat zadremal. Ko pa se je danilo, sem spoznal, da je bil zamorec mrtev. Sedel je na steklenici s špiritom; pod nogami je imel kavo in v rogozino zavito pecivo, dočim so se sredi čolna zibala tri jajca, kosti in sod s pitno vodo. Ni pa bilo vesla in tudi nič drugega, da bi bil naredil kaj veslu podobnega. Moral sem se tedaj prepustiti valovom, dokler me ne reši kaka ladja.

Vrgel sem mrliča čez krov, popil požirek vode, snedel kos dvopeka in sem se jel pazno ozirati naokoli. A kaj bi človek na morju ugledal, če nima kukala! Nikjer ni bilo niti sledu o Madagaskarju ali kakem kopnu! Za hip se mi je sicer pokazalo neko jadro daleč na jurovzhodu, toda kmalu je izginilo v daljavi. Moj Bog, kako hudo je jelo pripekati! Zdelo se mi je, da imam stopljene možgane, ki bodo prav kmalu zavreli! Namakal sem si glavo z vodo, a zaman. Tedajci se spomnim rogozine: pokril sem se ž njo in se zleknil na dno čolna kakor sem bil dolg. Smola v čolnovih stikih je uprav kipela na solncu in iz vsake špranje so vreli debeli mehurji.

Tako me je nosilo morje 10 dni in 10 noči, — je nadaljeval mož z brazgotino. — To se lahko pové, kaj ne? — Toda kako grozen je bil moj položaj. Dan je bil enak dnevu. Samo zjutraj in zvečer sem si drznil pomoliti nos izpod rogozine, tako peklensko je pripekalo solnce.

Po prvem dnevu nisem videl tri dni nobenega jadra. Če sem pozneje opazil kako ladjo, pa me odondot niso zapazili. Sredi šeste noči je plul kakih 800 metrov daleč velik osebni parnik: ves je bil v lučkah in vse lopute so bile odprte. Z mojega čolna

se je videl kakor velika kresnica. Plaval sem na noge in tulil ter cvilil, dokler nisem obnemogel. Že naslednjega dne sem natolkel Epiornisovo jajce, zvrtil v lupini luknjico, pokusil in sem se prepričal, da je jajce dokaj okusno. Imelo je sicer poseben vonj — kakor sploh račja jajca, — a to me ni motilo. Na rumenjaku sem zapazil na eni strani kakih 6 cm širok okrogel madež, ves pester od belih pik in krvavih žilic: imele so obliko lestvice. To se mi ni videlo kdo ve kako prijetno, sicer pa takrat nisem razumel, kaj pomeni in — po pravici rečeno — tudi nisem ugibal. Jajce mi je zadostovalo tri dni, zakaj imel sem vrhu tega vsak dan kos dvopeka in požirek vode, žvečil pa sem tudi kavina zrna. Osmega dne sem natolkel drugo jajce in . . . se prestrašil.

Človek z brazgotino je umočknil.

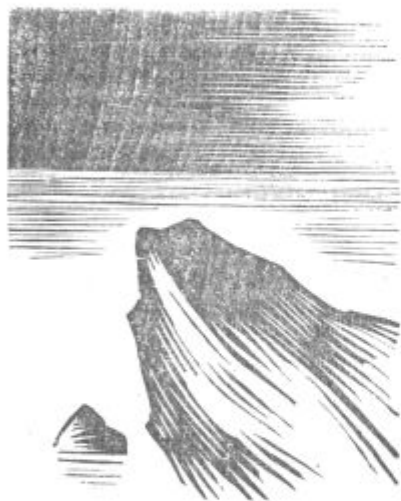
— Da, — je nadaljeval — težko je umeti kaj takega in še težje verjeti. Saj še sam nisem verjel lastnim očem in sem si mislil: »Ali ni to jajce ležalo morda tri tisoč let v mrzli črni ilovici? Toda dejstvo je govorilo dovolj prepričevalno. Ugledal sem — kako že imenujejo to učenjaki, embryo? — no, zarodek z debelo glavo in sključenim hrbtom, s trepetajočim srcem sredi ostankov rumenjaka. Klopotec, vam pravim, sir, prav zares!

Tretje jajce sem ostavil nedotaknjeno. Pustil sem ga ležati na solncu, a lupina je bila tako debela, da še slutiti nisem, kaj se je godilo v jajcu. Včasih se mi je sicer zdelo, da čujem srčno utripanje, ali kaj, če je to samo šumenje v mojih lastnih ušesih? Tako je, če na primer poslušáš morskó školjko. Le zamislite se v moj položaj in si predstavite, kako sem se počutil v čolniču sredi Indijskega oceana, kjer sem zvalil jajce največjega izmed izumrlih pičev. Ko bi bil to stari Dawison izvedel! Dejstvo, ki bi odtehtalo štiriletno popolno plačo! Kaj pravite vi, kaj?

Koralni otok sredi oceana

Naposled sem se približal okroglemu koralovemu otočiču z laguno sredi. Zagledal sem ga nenadoma ob solnčnem vzhodu na južni strani. Krmaril sem naravnost tja, a tok se je — tebi nič, meni nič — obrnil v nasprotno stran, ko sem bil kvečjemu 800 m da-

leč od obale. Zdaj sem moral veslati na vse kripnje z rokami ter s kosi lupine Epiornisovega jajca, da bi bil prišel na kopno. To se mi je slednjič posrečilo. Vrglo me je na navaden koralov otočič: meril je kvečjemu 10 km okoli obale. Ondi je rastle nekaj dreves, pod njimi je izviral studenec, v laguni je gomazelo vse polno rib. Spravil sem jajce na kopno in ga dal na varno, kjer ga ni mogla doseči plima, a je solnce pripekalo; sploh sem mu preskrbel vse mogoče udobnosti. Potem sem čoln dobro zavaroval in se zleknil ob morju. Otočič je bil uprav nepopisno pust. Odkar sem našel studenec, ni bilo na otoku prav nič zani-

mivega. Ko sem še bil paglavec, sem si domišljjal, da je ni zanimivejše reči na svetu od kratkočasne pustolovščine Robinsona Crusea. A ta otočič je bil dolgočasen kakor molitvenik! Tako je minil prvi dan. Zato pa je bila noč veliko bolj napeta. Od severa je prihrumela nevihta, ki jo je spremljal naliv.

Spal sem pod čolnom, — jajce je na srečo ležalo mnogo višje v pesku — in prvo, kar sem začul, je bil ropot, kakor da bi se vsula po čolnu kamenita toča. Potem se je zrušil name cel vrtnec vode. V temi se svetlikajoči valovi so planili k čolnu, kakor da bi me hoteli požreti. Noč je bila temna kot grob in veter je žvižgal po zraku.

Sedaj pa sedaj se mi je videlo, da mi hočejo oblaki sestiti na glavo. Dež je lil curkoma, kakor da bi imeli v nebesih povodenj in bi odtod srkale vodo orjaške sesalke. Ogromen val, ki se je zvijal kakor ognjena kača, je drvel name. Sunkoma sem skočil nazaj, ne da bi pomislil na čoln. Ko se je pričela voda grgraje umikati, sem pohitel na stari prostor, a čolna ni bilo več. Takrat sem se spomnil jajca in sem jel v temi tavati proti njemu. Tam je bilo vse po starem — razburkani valovi niso segli tako visoko. Vsedel sem se poleg jajca in sem bil grozno vesel, da nisem več sam v temi. Kaka noč je bila to. Bog se usmili!

Ob svitu je burja utihnila. Na nebu ni ostal noben oblak in po morju ob obali so plavale deske in kosi lesa — vse, kar je ostalo od mojega čolna. Zdaj se mi je zastavilo novo opravilo. Pobral sem, kolikor sem utegnil, bore ostanke in si zgradil med dvema drevesoma zasilno zavetišče za primer nevihte. Prav tega dne je izlezl iz lupine moj piščanec.

Epiornis se je zvalil

Izlezl je, sir, med mojim spanjem, kakor nedolžno dete. Začul sem nekak resk in sem občutil, da se poleg mene nekaj stresa. Skočil sem pokonci: jajce je bilo naključvano ob konici in odtod je zrla smešna rjavkasta glavica. — Bog ti pomagaj! — sem zaklical. — dobro došli, gospod! — Majhno bitje se je moralo naprezati; stvar ni bila lahka, naposled pa se je vendar skobacalo iz jajca.

Od kraja je bila to dokaj čedna stvarca, velika kot kokoš. Bila je sploh podobna vsaki drugi ptici, samo da je bila večja. Imela je umazano-rjavkasto perje, ki je štrlelo iz sivkastega puha. Puha pa je izgnil. Čim je mladič postal goden. Ne morem vam popisati, kako sem ga bil vesel! Gledal me je, obračal oči sem in tja, kakor delajo kure; čivkal je in veselo kluval, kakor da ne bi bilo na vsem tem nič posebnega. Človek bi mislil, da je najnavadnejša reč na svetu, izlezti iz tri tisoč let starega jajca ptičiega mladiča. Pozdravljeni, gospod Petek, sem mu rekel, zelo me veseli! — Sklenil sem

namreč, da mu dam robinzonsko ime Petek; tako sem se bil odločil že takrat, ko sem zapazil, da se v jajcu razvija zarodek. Nekoliko sem bil v zadregi, ker nisem vedel, s čim naj ga hranim. Najprej sem mu dal kos sirovega mesa ribe-papige, katero je lahko ujeti v plitvi vodi. Nisem imel druge hrane, tudi zase ne! Piščanec je požrl kos in je takoj še širje odprl kljun. To me je neznansko razveselilo. Če bi bil namreč bolj izbirčen, ne vem, kaj bi v teh okoliščinah začel z njim.

Ne morete si domisliti, sir, kako zabaven in kratkočasen je bil ta mladič! Povsod je bil za menoj kakor pes. Vedno je stal poleg mene in opazoval, kako ribarim v laguni; sploh se je živo zanimal za vsako moje početje. In kako pameten je bil. Povsod na otoku je ležalo nebroj zoprnih, nagubančenih, zelenih, slanim kumaram sličnih morskih živali. Moje pišče je nekoč slučajno pojedlo tako golazen in jo takoj izbljuralo. Od tedaj ni nikoli niti pogledalo te vražje kumare...

Čas je hitel in moj gojenec je postajal vsak dan večji. Nikoli nisem bil klepetulja, zato se je njegov mirni značaj izvrstno ujema z mojimi navadami. Skoro dve leti sva živela tako srečno, kakor je le bilo mogoče v našem položaju. Skrbil me tako in tako niso morale; vedel sem, da moja plača čedalje bolj narašča pri Dawsonu. Redko kdaj se je pač prikazalo kako jadro na obzorju, nikdar pa ni priplavalo blizu. Polegal sem po travi in sem z veseljem opazoval, kako se dostojanstveno sprehaja moj gojenec ob morju in raste ko goba. Sanjari sem, da bi bilo prav imenitno, če bi ga razkazoval kot redkost po svetu — v tem primeru, kaj pa, če bi se mogel povrniti med ljudi. Skratka: počutil sem se tako mirno kakor doma za pečjo. Če bi bil imel še tobak, bi živel kakor v rajju.

Proti koncu drugega leta se je ta paradiž malce pokvaril. Moj Petek je postal namreč skoro štiri in pol metra visok. Imel je ogromno široko glavo, ki se je končala z ostrim kljunom v obliki kladiva. Velike rjave, rumeno-obrobļene oči so čepele sredi glave kakor pri človeku, ne pa po straneh, kot je pri kuralih. Njegov greben se je včasih zalil s krvjo, postal rdeč in se je vihal po konci — sploh je pričel moj Petek tako rekoč kazati zobe. Njegov značaj je postajal čedalje slabši...

Ptič je postal gospodar

Nekaj časa mi ribolov ni šel po sreči. Ptič je postal čudno nezaupljiv. Mislil sem, da je spet užival morske kumare, v resnici pa je očitoval nezadovoljstvo. Tudi jaz sem bil hudo lačen. Ko sem po daljšem času vendar le vlovil eno edino ribo, sem jo hotel pridržati izključno zase. Nu, oba s ptičem sva bila slabe volje. Kljunasti tovariš je hlastnil po plenu in je urno pograbil ribo. Lop-

nil sem ga po glavi, da bi jo izpustil. Tedaj pa se ptič zakadil vame in me vseka naravnost v obraz.

Prispevovalec je potipal s prstom po svoji brazgotini.

— Hkrati me je brenil kakor velik tovorni konj. Dvignil sem se iz prahu, si zastrl z rokami obraz in se spustil v obupen beg, zakaj spoznal sem, da ptič kam udarec ponoviti. Kljub nerodnim nogam je tekel hitreje od dirkaškega konja. Njegov kljun mi je neprenehoma tolkel po tiliiku kakor kovaško kladivo. Zdirjal sem proti laguni in zlezal do vratu v vodo. Zdaj je moj sovražnik ostal na kopnem. Vode ni maral, sploh se je hudo bal, da bi si namočil noge. Jel je na ves glas vpiti, veste, tako kot pav; njegov rezek glas pa je bil seve neprimerno močnejši. Potem je začel

korakati ponosno kakor petelin sem in tja, ne da bi se bil odmaknil z obale. Priznati moram, da se mi je moj položaj videl na moč poniževalen! Moral sem gledati, kako se ta podla žival bahala kot zmagovalec in gospodar. Vrh tega mi je curljala kri po obrazu in vsej glavi. Sploh... bil sem ves potolčen kakor bržola v kuhinji.

Sklenil sem, da preplavam laguno ter ostavim lopova nekaj časa na samem, — tako dolgo, da bo spor pozabljjen. Povzpел sem se na najvišjo palmo, se vsedel med veje in sem pričel premišljevat i do godku. Svoj živ dan še nisem bil tako neznosno razžaljen. Ali ni ta nestvor pokazal najnesramnejše nehvaležnosti? Saj sem mu bil oče in mati! Zvalil sem ga iz jajca in ga zredil. Kdo je bil ta ošabni poniglavец: mar ne velika, zastarela, nerodna ptica; to se pravi: nižje bitje! In jaz, ki sem človek, ustvarjen po božji podobi, ki sem podedoval zemljo po nekdanjih pošastih, jaz bi naj... In tako dalje, in tako naprej!

Ne bom vam pripovedoval o vseh zvijačah, s katerimi sem hotel ugnati vstaškega ptiča. Še sedaj me je sram in zardim od jeze, kadar se spominam ponižanj, udarcev in brc, ki sem jih pretrpel od te proklete pošasti! Skušal sem se postaviti v bran. Skril sem se na varen prostor in ga odto obmeta val s kosi koralovega kamna. Ali ptič je vsak kos mirno pogoltnil, kakor da bi mu dobro rabil za prebavo! Naposled sem mu vrgel v glavo odprt nož, tako da bi ga bil skoro izgubil ter ostal brez edinega orožja. Na srečo je bil tudi za njegov goit prevelik. Skušal sem ga premagati z lakoto in mu nisem dajal rib. Ali ptič je odkorakal po oseki k morju in se je zadovoljil s črvi ter z drugo golaznijo, ki jo je našel. Polovico vsega časa sem tičal do vratu v vodi sredi lagune, drugo polovico dneva in noči pa sem prečepel v palmi krošnji. Nekoč sem se moral v naglici povzpeti na bližnje drevo, ki ni bilo zadosti visoko. Ptič me je napadel in mi kljuval meča, dokler se ni naveličal zabave. Moj položaj je postajal neznosen. Ne vem, ali ste kedaj imeli priliko spati na vrhu palme? Ondi so me noč za nočjo mučile grozovite sanje. Le pomislite, kako sram me je bilo! Davno izumrlo bitje je gosposki korakalo po mojem otoku, me zasmehovalo in mi ni dovolilo storiti niti koraka po trdnih tleh. Včasih sem se zjokal: tako sem bil iz-

mučen in jezen. Povedal sem mu v oči, da ne maram biti preganjan na lastnem otoku po slučajnem ostanku predzgodovinske dobe. Rekel sem mu, da naj se pretapa s kakim sovrstnikom, ki bi mu bil kos. Kljub temu me je slej ko prej preganjal s svojim strašnim kljunom. Oj ta zopni, dolgonogi, dolgovrati, velikanski pošastni ptič.

Epiornisov konec

Ne morem vam natanko povedati, koliko časa se je vlekle to sramotno življenje. O, davno bi ga bil ubil, če bi le vedel, kako! Naposled pa sem vendarle iztuhtal sredstvo, s katerim bi se ga utegnil znebiti. Spomnil sem se, kako love noje v južnoameriški stepi. Imel sem več udic: saj je bil to moj edini kruh. Zvezal sem vse vrvice z morsko travo in jih potem spletel v 12 ali še več metrov dolgo vrv. Na vsak konec sem privezal debelo koralovo kepo. Ta opravek mi je vzel veliko časa, zakaj moral sem ga nadaljevati ali do vratu v vodi ali pa na vrhu palme, kakor je pač nanesla prilika. Ko sem končal, sem urno zaviltil konopec nad glavo in ga zagnal proti pošasti. Prvikrat nisem zadel, zato pa se mu je konopec v drugič izredno srečno ovil okoli nog, tako da so bile trdno zvezane. Ptič se je skušal oprostiti s kljunom, a ni šlo zlahka; bil je preveč zamočan. Na to se je skušal dvigniti v zrak, da bi zletel. Stal sem sredi mlakuže do kolena v vodi. Ko je ptič nerodno treščil ob tla, sem planil na kopno in mu zasadil nož v vrat.

Verjemite mi, da se tega še vedno nerad spominjam! Kljub temu, da sem ga besno sovražil, sem vendar občutil, da sem morilec; še v tem trenutku mi je bilo prav hudo pri srcu. Kaj šele potem, ko sem stal ob njem in gledal, kako krvavi. Na belem pesku je počasi naraščala velika temnordeča mlaka. Predsmrten krč je stezal ptičev vrat in dolge noge... Pfa!

Po tem žalostnem koncu najine drame me je jela samota preganjati kakor prokletstvo. Bog se usmili! Ne morete si misliti, sir, kakor sem ptiča pogrešal! Obupan sem sedel poleg njegovega trupla in kakor šibo na vodi me je pretreslo, če sem se ozrl po mojem zapuščenem tihem otočiču. Spominjal sem se, kako zabavno drobno piščice je bil, ko je prilezel iz jajca. Spominjal sem se neštevilnih kratkočasnih zgodb,

ki sva jih družno doživela, preden je zašel na kriva pota. Očital sem si nepotreben umor. Zdaj se mi je zdelo, da bi ga lahko samo nekoliko ranil ali kaznoval in bi poslej živela v soglasju. Če bi se v tem jeklenotrdnem koralovem školju dal izkopati grob, bi ga bil seveda pokopal. Bil mi je kakor človek in celó najbližji sorodnik. Nisem smel niti pomisliti, da bi ga snedel; zato sem ga spustil s kamnom okoli vratu v laguno. Ni mi ostalo niti eno pero po njem. Pač sem rešil pozneje njegove kosti, ki so jih ribe do čistega obrale; toda to je bilo veliko pozneje ob odhodu.

Nekega lepega dne me je namreč rešil čudak, ki je križaril z lastno ladjo po svetu. Prišlo mu je na misel pomagati, ali se še ni moj školj pogreznil v morje, kakor se to večkrat dogaja koralnim otokom. Ob pravem času mu je prišla srečna misel! Takrat sem se tako

naveličal samote, da sem si sklenil vzeti življenje. Le o tem sem še ugibal, ali naj se utopim v morju ali pa si privoščim izdatno množino strupenih morskikh kumar.

Epiornisove kosti — takrat še nisem vedel, da je bilo to pravo ime mojega nesrečnega Petka — sem prodal nekemu Winslowu, starinarju blizu londonskega Britskega muzeja. Pravil mi je, da jih je prodal staremu Barrowu. Ta menda sploh ni slutil, da so kosti nenavadno velike. Šele po njegovi smrti so zbudile pozornost in se je za njih pričela zanimati javnost. Takrat so tudi dobile ime Epiornisovi ostanki. Nu, povejte mi zdaj, prosim, ali ni ta naš svet prismojen? Ali ste mislili kedaj, da lahko človek doživi kaj podobnega?

— Vse je mogoče na svetu, — sem mu odvrnil modro. — Čim pametnejši je človek, tem lažje veruje v čudeže!

P. Daly

Nikola Tesla govori o bodočnosti...

Izumitelj Teslovih struj, t. j. visokofrekvenčnih struj visoke napetosti in kopice drugih čudežev je v izdatni meri prispeval k temu, da so se od temeljev izpremenile gospodarske razmere in sploh življenske prilike današnjih ljudi. Nikola Tesla*) je kljub svojim 69. letom še vedno tako živahen in imeniten kakor njegovi veliki aparati za prenos električne energije.

«Ko je bil pred 50. leti upeljan telefon,» je rekel izumitelj Tesla, «so ljudje gledali nanj kakor na nekako čudežno žival; mnogi niso hoteli verjeti, da bi se človeški glas lahko prenašal po žici. Danes vemo, da se človeški glas prenaša tudi brez žice in da bodo brezžični razgovori med Ameriko in Evropo, kakor tudi med še bolj oddaljenimi deželami, že kmalu kaj vsakdanji pojav. Toda to je šele začetek.

V dogledni bodočnosti bomo lahko gledali v daljavo. Tako bomo videli iz Pariza svojega prijatelja v Newyorku, ki se bo tisti hip z nami pogovarjal po telefonu. Lahko se bomo pozabavali, kakor da bi sedeli v isti sobi, in vendar bodo med nami tisoči km.

*) O našem najslavnejšem rojaku N. Tesli glej članke v lanskem letniku «Življenja in sveta».

Radio je še vedno v otroških plenih. Njegov razvoj je dandanašnji približno na tisti stopnji kot sta bila avto in film pred četrto stoletja. Napočil bo čas, ko bomo govornike in orkester, ki jih zdaj poslušamo iz daljave več sto kilometrov, lahko tudi razločno videli. Ta trditev ni nič manj verjetna kakor bi mogel biti pred dvajsetimi leti opis našega zdaj že dokaj vsakdanjega radia.

Radio je brez dvoma največji znanstveni napredek vseh časov. Pri tem pa mislimo po navadi le na brezžični brzojav in telefon. Toda kmalu bomo lahko prenašali brez žice po zraku tudi električno silo. Ko se bo to zgodilo, bomo lahko rekli: Zdaj smo dosegli v industriji največji napredek po odkritju železa!

Moji lastni poskusi, ki sem jih izvrševal dolga leta v tem pravcu, in tudi poizkusi, ki smo jih imeli pri niagarskih slapovih, me opravičujejo, da lahko trdim: Ze danes se lahko prenaša električna energija brez žice v skoro neomejene razdalje z neznatno izgubo pet odstotkov.

Najprej pride na vrsto prenašanje manjših količin električne energije v nepristopne kraje. Zrakoplovstvo bo s tem prej ko ne največ in najprej

pridobilo, zakaj vprašanje preskrbe z gonilno snovjo v tej panogi še vedno ni rešeno. Menim, da nam bo primeroma kratka bodočnost prinčesa *brežžični pogon letal* in ustanovitev temu primernih električnih central. Tako bo zračni promet postal samo ob sebi umevna zadeva. Brežžično prenašanje elektrike ne bo omogočilo samo dalek večje hitrosti, ampak bo letalo postalo tudi nezavisno od vremena, ker se bo lahko z največjo hitrostjo dvignilo v poljubno višavo. Ni več daleč čas, ko bo med Newyorkom in Kalifornijo, kakor tudi med Newyorkom in Evropo upeljan reden potniški promet z letali.

V nekaterih drugih panogah, kakor n. pr. v *osvetljevanju* bo povzročil brezžični prenos elektrike pravi pravcati prevrat. Lahko se bodo razsvetlila ogromna ozemlja. Kakor danes razsvetlimo vlemesto, tako bo v bodoče tehniški izvedljiva *razsvetlitev tropskega pragozda*. Popotnik ali raziskovalec najbolj zakotnih pokrajin sveta bo imel s seboj majhen aparat, s katerim se bo lahko vsak hip preskrbel z električno lučjo in silo.

Za električno razsvetljavo se bodo v bodoče uporabljale samo tkzv. vakuumne cevi; svetiljk in žarnic ne bo treba. Bodoči rodovi bodo dobivali mi-

mo svetlobe po zraku tudi gorkoto pozimi in hlad poleti.

V industriji bo brezžično prenašanje energije izločilo vsako odvisno delo v obsegu, ki ga komaj slutimo. Najbolj pomembno pa utegne biti *izdelovanje umetnega dežja*, ki ga bo tudi omogočil brezžični prenos elektrike. Na tem polju delujem že 35 let. Dočela sem prepričan, da bomo s prenosom elektrike v zrak lahko izzvali dež. To se pravi: *bodoče človeštvo bo sedanje puščave izpremenilo v cvetlične vrtove in preskrba ljudi z živili bo postala eksaktna znanost*.

Takisto se bo v obsegu, ki si ga danes ne moremo niti zamisliti, razvilo električno izdelovanje umetnih gnojil iz zraka. Za sedaj je ta industrija še vedno predraga.

Po mojem mnenju ne moremo dvomiti, da bomo v bodočnosti lahko izzvali tako močno električno gibanje, da se bodo njegovi tresljaji čutili tudi na Marsu ali Veneri. Znano je, da so zračne plasti boljši prevodniki nego medene žice; ta njihova zmožnost pa raste z višino in s stopnjo njih redkosti. Če so na Marsu ali na Veneri inteligentna bitja — in vidi se mi neverjetno, da ne bi bila — tedaj so po vsej verjetnosti v elektrotehniko že znatno dalje od nas...

Po «Success Magazine».

Kako potujemo v zrakoplovu

V eri prvih številk letošnjega letnika «Življenja in sveta» so se čitatelji seznanili z zgodovino in z ustrojem zračnih ladij ali zrakoplovov. Sedaj, ko je taka ladja plula nad našimi kraji in ko se mnogo govori o trenutno ne baš mnogo obetajočem polétu na severni tečaj, je najlepša prilika, da seznanimo urkaželnega bralca s tisto uredbo na zračni ladiji, ki ga utegne zanimati bolj nego tehniški ustroj: kako je zrakoplov pripravljen za potovanje in za bivanje potnikov v zraku.

Da ima zrakoplov potniške kabine, kuhinjo in druge praktične prostore, smo mimogrede že omenili. Danes si oglejmo to stran življenja v zrakoplovu nekoliko natančneje. Vzor nam seve ne more biti pomanjkljivo in slabo zgrajen zrakoplov «Italia», ki je pone-

sej italijanskega generala Nobile na sever, marveč si oglejmo ameriški mornariški zrakoplov «Los Angeles», nekdanji nemški Z 126. Ta zračni velikan je dobro opremljen in je graditeljem angleških, ameriških in nemških velikih zrakoplovov vzgled, ki ga skušajo le še prekositi in izpopolniti. W. Klesel opisuje svoj obisk na tem zrakoplovu približno tako-le:

Posadka ima na razpolago: poveljniško kabino, ki ima mizo, stolec, posteljo in omaro, dalje dve spalnici kabini za častnike, vsaka z dvema posteljama, stoli in omaro, potem prostor v kateri se mude častniki podnevi z mizami in udobnimi stolci, nato šest spalnice za moštvo, vsaka z dvema posteljama in z drugimi potrebnimi pripravami, dve sobi za moštvo, pralnice

z mrzlo in gorko vodo in stranišča. Ti prostori se vrste v ladijskem trupu.

Prostori za popotnike pa so v veliki gondoli. Glede udobnosti in elegantne opreme ne zaostajajo nimalo za svetovno znanimi Pullmanovimi vozovi. Samo da so v vsakem oddelku štiri postelje, vsaka zakrita z zavesami. Podnevi se zgornji postelji zložita in sta naslanjajo spodnjima dvema, ki se izpremenita v divana, med katera postavijo mizo. Vsak oddelek ima veliko trojno okno, ki odpira širok razgled v zemeljske nižine. Zadaž za popotniški-mi prostori so umivalnice za moške in ženske ter stranišča.

Ne manjka, kaj pa, kuhinje. Ta «električna» kuhinja bi bila vsaki gospodinj v ponos in radost. Tu je vse: od električnega ognjišča do električne priprave za umivanje posode. Ta majhna kuhinja je tako ljubka, da je kuhar lahko zadovoljen z njo; tudi vsaka naša gospodinja bi bila. Njegov pomočnik, ki odnaša jedi na mizo, ima poseben prostor, takisto seveda radiotelefonist, ki skrbi za zvezo z vnanjim, prav za prav «spodnjim» svetom.

Gondola za popotnike je tako skrbno zaprta, da jih skoraj nič ne moti ropotanje motorjev. Popotniki se lahko razgovarjajo z normalnim glasom. Človek bi mislil, da dobe zaradi guganja morskbo bolezen ali jim drugače postane slabo. Vzlic ogromnemu obsegu, («Los Angeles» je dolg 200 m, visok 31 m, širok 27, 64 m) plove zrakoplov docela mirno, brez zaznatnih tresljajev. Popotovanje v zrakoplovu ne zahteva takega napora kot potovanje z leta-

lom, marveč je celo odpočitek. Po radiu se lahko popotniki celo zabavajo in uživajo umetnost.

Za prtljago, tovor in pošto je na tem zrakoplovu 20 prostorov, tu so tudi posebne izbe za živila, skladišča z rezervnimi pripravami in tanki s čisto pitno vodo. Sploh lahko zrakoplov nosi 46.000 kg teže. Računa se, da lahko zrakoplov vozi 110 ur, kar ob neveljavnem vremenu znači 12.500 km (zemlja ima na ekvatorju premer okroglih 12.700 km). Za enkrat je na «Los Angelesu» prostora za 28 mož posadke in 20 popotnikov; na krajših progah pa lahko potuje do 30 popotnikov.

Zanimivo je nadalje, da mora normalno opremljen zrakoplov te vrste imeti 70 posod z bencinom; na posebno dolgih vožnjah jih je lahko do 114. Ne smemo pozabiti tudi posod z balastom.

Vse te številke se bodo znatno povečale, če se bodo zgradili še večji zrakoplovi, ki bodo lahko nosili več popotnikov in več tovara. V takih primerih se lahko notranji prostori uredijo še bolj udobno, tako da bo popotnikom na razpolago več prostorov in salonov, v katerih se bodo počutili čisto «po domače». Zrakoplovne družbe resno premostrivajo načrte, da bi zgradile natanko tako opremljene zrakoplove kakor so oceanske ladje. O teh načrtih smo v našem listu že razpravljali. Nekateri se že izvršujejo in bodo nove «zračne hiše» že kmalu pripravljene za polet.

Potres v deželi rož

Vzhodna Rumelija — Plovdiv — Rožnata polja v Kazanliku

Čitatelji so izvedeli iz dnevnikov o hudi potresni katastrofi na Bolgarskem, ki je prizadela mesta Plovdiv, Čirpan, Staro in Novo Zagoro in doli do Kazanlik. Trdi se, da je to potresno gibanje v zvezi z nedavnim potresom na maloazijski obali, zlasti v okolici Smyrne. Gre za premikanje globokih podtalnih plasti v zemeljski skorji, za nikdar mirujoči prirodni proces, ki je izoblikoval zemeljska tla z njihovimi različnimi oblikami in ki hodi prosto svoja pota, ne meneč se za »gospodarja pri-
— človeka. Razrušena mesta in

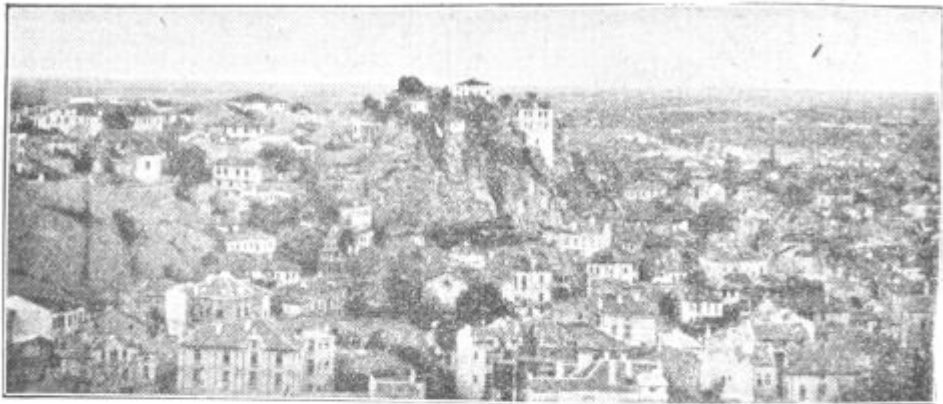
vasi z mnogimi smrtnimi žrtvami znamenjujejo to »prebujenje« zemeljskih sil in napolnjujejo — kakor vse take katastrofe — človeška srca s strahom in grozo.

Kraji, ki jih je udarila potresna nesreča, leže v Vzhodni Rumeliji. Ta dežela je bila nekaj časa upravno ločena od Bolgarije.*) Tokrat je bilo nje glavno mesto Plovdiv, ki je še danes središče pokrajine in po številu prebival-

*) Glej tudi »Življenje in svet«, knjiga III., str. 398.

stva (48.000) drugo mesto v Bolgariji. Če pogledamo na zemljevid, vidimo, da leži Vzhodna Rumelija južno od gorovja Balkan, ki jo na severu docela zapira s svojimi visokimi vrhovi in težko prehodnimi prelazi, med katerimi je posebno znan izza rusko-turških bojev

tegnil semkaj svojo oblast Bizant; njegovi nasilni nasledniki Turki so se tu najprej zasidrli. V 19. stoletju so to pokrajino pozneje nego pravo Bolgarijo izpustili iz rok. Prva železnica ni bila izpeljana iz Sofije, kakor bi kdo mislil, marveč iz Carigrada. Bolj kot kje v

POGLED NA MESTO PLOVDIV

pred petdesetimi leti prelaz Šipka. Na jugu vidimo visoke Rodope, na zapadu pa Rilo, Vitoš in druge gore. Odprta je le na vzhod, zato se je usoda Vzhodne Rumelije vsekdar odločevala na vzhodu. Odtod so prišli že zgodaj stari Grki in zasedli njene solnčne ravnine, romantične doline in lahko dostopne vrhove. Takisto je pozneje raz-

Bolgariji. Je tu ohranjen »stari svet«, ki se očituje v pestri zmesi prebivalstva, v orientalskem značaju mest, v mošejah in drugih nemih in zgovornih pričah še nedavne preteklosti.

Kakorkoli tvorita Bolgarija in Vzhodna Rumelija politično in narodopisno celoto in se danes v javnosti sploh ne ločita, sta vendar že zaradi

NA VASI V VZHODNI RUMELIJI

klimatičnih posebnosti dve edinici. Lahko bi ju primerjali z Bosno in Hercegovino: Kakor Bosna, je tudi Bolgarija tipično notranjebalkanska dežela, dočim se Vzhodna Rumelija nalik Hercegovini približuje sredozemnemu značaju. Njeno podnebje je južno, zelo

ka. Izmed mest smo že omenili Plovdiv, ki ga je potres po poslednjih vestih močno udaril. Mesto kaže značilno orientalsko lice. Ima svojo židovsko in svojo turško četrt s pravimi bazari, v posebni četrti žive tudi Grki. S hribov okoli Plovdiva se odpira krasen

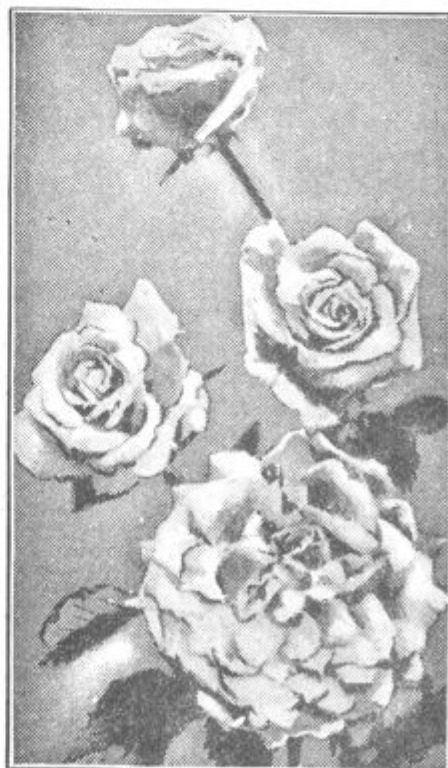
TRG V KAZANLIKU

milo pozimi, v poletnem času pa uprav tropsko gorko. Tu uspevajo rastline, ki onkraj gorovja Balkana nimajo ugodnih tal. Zato je tudi prebivalstvo drugačnega značaja. V Vzhodni Rumeliji pridelujejo mnogo tobaka, rožnega olja, bombaža; ponekod goje tudi riž. Zelo je razvito tudi vrtnarstvo, ki je znano celo v naših krajih po izbornem sočivju in zelenjavi.

Vzhodni Rumeliji daje obeležje tudi reka Marica, — tista, ki jo nekateri imenujejo »bolgarski Ren«. Njo opesvajo pesniki (n. pr. naš slovenski Anton Aškerc). Njen šum (»šumi Marica«) se oglašča iz narodne himne, ki jo poje narod v veselih in žalostnih dneh kot spomin na čase, ki jih še pomni ded, ko je bila Marica okrvavljena v junaškem boju za svobodo. Z reko Marico, ki izvira pod Balkanom in se izliva pri Enosu na sedanjem grškem ozemlju v Egejsko morje, stremi vsa Bolgarija k morju, ki ga je izgubila po krivdi slabe politike. Reka ima mnogo pritokov. Na mnogih krajih pa ustvarja močvirja, ki so za deželo prava nesreča, ker je tu gnezdišče malarije.

V Vzhodni Rumeliji bivajo mimo Bolgarov tudi Turki in ponekod Grki, vendar se le-ti čedalje bolj izseljujejo, tako da jih je dandanes le še neznatno število. Tudi Turke izpodriva delavni domači živelj, ki je telesno in duševno zdrav in se zadovoljuje z malim, kaže pa resno voljo do naobrazbe in napred-

razgled: na severu je Balkan s svojimi kopičastimi vrhovi, potem Sredna in Sernena gora, okoli je široka, pestra ravan; od jugovzhoda na jugozahod pa se raztezajo Rodopi, kjer se še do julis-

Ja beli sneg. Redkokje na Balkanu se vidi toliko lepega in po svojem divjem obličju še romantičnega sveta kakor s skalnatih hribov nad Plovdivom. Ostala mesta so majhna in v ničemer ne segajo preko okvira navadnih mest in »palanke« na napol orientalskem Balkanu.

Izmed krajev, ki jih je udaril najnovjši potres, je najzanimivejša dolina Kazanlik, ki slovi daleč po svetu zaradi svojih vrtnic. Tu se goje rože kakor drugod žito ali vinska trta. Ta poljedelska panoga izpreminja kotličasto (kaza.) dolino v pravilčno deželo cvetočih rož, ki bi ji našli naliko v nekaterih krajih ob francoski Rivieri. Marsikatera kapljica parfuma, ki daje vonj obleki naših dam, je iztisnjena iz krasnih vrtnic, ki so zrastle v dolini Kazanlik. Nemški prirodopisec dr. K. Floericke, ki je nekoč prepotoval te kraje, jih opisuje med drugim tako-le:

»Resnično očarljiv in mogočen je vtisk, ki ga zapuste v tujcu, ki je prvičkrat prišel v te kraje, kazanliški vrtovi vrtnic. Vidi se mu, da je tu vse v cvetju in vse pravilčno. Povsod prevladuje rožnata barva. Rožnatordeče blešče tja do daljnega obzorja razprostrta polja; rožnata so krđela ptičev, ki poletavajo nad vrtovi; v rožnatih odtenkih odsevajo zvečer oblaki na nebu; rožnata so tudi lica vitkih devojk, ki s pridnimi rokami trgajo duhteče vrtnice in jih, ko so odstranile listje, nosijo v velikih košarah na rob njive. Sladak, mehak in vendar silen, skoro opojen vonj se širi po zraku in si osvaja čutila in srce. Kakor pijani favamo po tem pravilčnem svetu barv in vonjav. In povsod — celo v jedilih in v vinu — čutimo vonj po rožah.

Kazanlik varujejo daleč na ravan pomaknjena pobočja Balkana pred severnimi in vzhodnimi vetrovi, poleti pa skrbe prav te planine, da se ta blagoslovljena tla, nad katerimi pripeka južnjaško žarko sonce, zadosti namakajo. Temu izrednemu položaju gre hvala, da se je Kazanlik z okolico razvil v »metropolo vrtnic«. Kamor sega oko, povsod vidi pestro cvetje rožnih nasadov, ki so podobni prekrasnim program, razprostrtim po ravnici in med griči. Nič drugega kot vrtnice. Le vinski trti se tu in tam umaknejo, priznavajoč ji kot žlahtni rastlini posestno pravico v tem lepem kraju. Goje se v glavnem dve vrsti vrtnic: »Rosa damascena« in »Alba suavelson«. Cvetje je

majhno in nima veliko lističev, zato pa se odlikuje po močnem vonju. Po barvi so bele, rumene ali rožnate, vendar pa rožnata barva prevladuje nad vsemi drugimi. Rožni nasadi nas spominjajo vinogradov v severnejših pokrajinah. Kakor skrbe ondodni ljudje z izredno ljubeznijo za vmsko trto, tako v teh krajih silno časte vrtnice. Rože trgajo samo žene, dočim jih možje odnašajo na tovorni živini domov in jih ondi prirejajo in stiskajo.

Floericke pripoveduje, da so za časa njegovega obiska — pred več desetletji — izdelovali rožno olje skoraj izključno kmetje sami, kakor v naših vinorodnih krajih stiskajo grozdje. Posledica tega primitivnega načina je bila, da je šlo mnogo dragocene snovi v izgubo; z današnjimi industrijsko-kemičnimi sredstvi se ves material temeljito izrabi. Iz rožnih listov dobivajo troje: rožno vodo, rožno olje in rožni vosek. Rožna voda je destilacijski produkt in ga cené znatno manj od ostalih dveh pridelkov, vendar pa ga zato dobivajo veliko več. Na površini rožne vode nastane po daljšem času tanka oljnata plast rumene barve, ki jo pazljivo posnemajo in spravijo v posebne steklenice. Le-te postavijo v nalašč za to narejene omare. V njih vidijo največjo dragocenost v hiši. Ključ do njih ima samo družinski oče, ki ga spoštljivo nosi na prsih in ga nikdar ne odloži. Tako je shranjeno pravo rožno olje. Ob običajni temperaturi ni tekoče, kakor bi kdo mislil, marveč se strne kakor gosja mast; čim ga postavimo na topló, se spet izpremeni v tekočino. Zato Bolgari rožnega olja ne imenujejo olje, marveč mu pravijo »maslof« (maslo). Rožno olje nima kdo ve kako prijetnega vonja, vendar diši močno in omamljivo, tako da ga v nerazredčenem stanju sploh ne moremo uporabljati. Prodaja se v muskalih; en muskal je enak 4,812 grama. Muskal se sorazmerno zelo visoko plačuje, čemer pa se ne bomo čudili, če izvemo, da je treba za en muskal, torej za manj kot pet gramov rožnega olja, iztisniti sok 40 kg vrtnic.

Če žene in hčerke posestnikov rožnih polj ob gorkem vremenu trgajo rože in njih listje, se kmalu zgosti na njihovih rokah neka smola, ki jo postrugajo z noži in zgnetejo v drobne kroglice: to je rožni vosek, v katerem vidijo Turki najdragocenejši izdelek celotne kulture vrtnic in je zato dražji od sa-

mega rožnega masla ali olja. V Evropi ga ne cenijo, tem bolj pa se prodaja v vzhodnih deželah, kjer ga rabijo zlasti v haremih. Rožno olje pokupijo na kmetih veletrgovci (po večini Grki), ki ga — seveda ne več pristnega, temveč razredčenega in pokvarjenega — prodajajo na inozemskem trgu. Največ rožnega olja Vzhodne Rumelije gre v iztočne dežele, kjer ima strastne častilce med Turki. Manj ga konzumira srednja in zapadna Evropa, ki že imata lastne rožne nasade.

Kakor je naš vinogradnik ponosen na svojo kapljico, tako tudi bolgarski vrtničar prodaja rožno olje nekam samozavestno in po nekem starem ceremonijelu. Floericke opisuje, kako je sam kupoval olje za spomin. Vrtničar popelje kupca najprej na rožno polje in v stiskalnico, češ. naj se prepriča, da je njegov pridelek pristen in da ima vse, kar treba. Nato ga svečano upelje

v hišo in povprašuje o njegovem zdravju in o zdravju svojcev. Šele po daljšem času odpre omarico in vzame iz nje steklenico dragocenega rožnega masla. Ob istem času vstopi v sobo praznje oblečena gospodinja in postreže tujcu s skodelico dišeče črne kave ali s krožnikom »sladkega«. Kupec, ki se ne bi hotel odzvati tej »ostoljubnosti, bi se na mah hudo zameril in o kakem kupčevanju ne bi bilo več besede. Nato se začne neskončno barantanje, kakor je sploh navada v vzhodnih krajih. Tujcu je ta potrata časa neprijetna, toda bolgarski kmetovalec ima prav v tem velik užitek. Ko je naposled cena določena, se povabi tretja oseba kot priča; le-to pa najprej počaste in ji postrežejo, šele nato vzamejo tehtnico in olje se odtehta in vlije v stekleničico po pol ali 1 muskala. Vse to se vrši silno resnobno in svečano, vmes pa možje venomer kadijo cigarete in pijejo kavo.

Filmska zvezda : * * * * *

Polja Negri

Polja Negri — filmsko ime za Apolonijo Chaluzepovo — je poleg Aste Nielsenove in Henny Portenove ena tistih velikih osebnosti, ki so film dvignile na umetniško višino in mu pomagale doseči uprav edinstveno popularnost. Med vsemi tremi je ona po svojem pomenu za film brez dvoma največja; zakaj i Nielsenova i Portenova sta pomembni bolj za populariziranje filma med širokimi množicami, ki gledajo v živih slikah še danes več ali manj zgolj nekako ceneno razvedrilo in nadomestek za teater. Polja Negri pa bo zgodovina odmerila častno mesto med pionirji prave filmske umetnosti in njeno ime bodo naši zanamci imenovali takoj za Chaplinovim.

Polja Negri se je rodila 31. decembra 1897 v Lipnem pri Varšavi. Njena mati je bila plemkinja Eleonora Kielcevska z Brdova, njen oče pa je bil Jurij Chaluzpez, po rodu Madžar, po državljanstvu pa Poljak odnosno Rus. Z osmim letom je bila mlada Polja sprejeta v baletno šolo Narodnega gledališča v Varšavi, kjer je kazala toliko razumevanja za plesalsko umetnost, da so ji baletni mojstri prorokovali najsijajnejšo bodočnost. Toda Polja je ostala pri plesu le nekaj let; mnogo bolj so jo mikale deške. 2. septembra 1912 je prvokrat na-

stopila v Malem gledališču v Varšavi; bilo ji je jedva 15 let, ali tako občinstvo kakor kritika sta jo sprejeli z ogromnim navdušenjem. Še večji je bil njen uspeh v Sudermannovem »Koncu Sodome« in Björnsonovem »Danrutctvo«. 4. julija 1913 jo je Narodno dramsko gledališče v Varšavi nastavilo za stalno članico. Njena popularnost je rasla od dneva do dneva, največje priznanje pa si je priborila z vlogo plesalke v pantomimi »Sumurun«.

Slučajno je takrat Polja Negri prisostvovala predvajanju nekega ameriške-

ga filma. Bila je dokaj povprečna dvo-dejanka z divjega zapada, toda gibanje, dejanje in fotografija so Polo tako navdušile, da se je sklenila tudi sama poskusiti v filmu. Napisala je scenario »Sužnja čutov«, ki ga je ponudila Hertzu, ravnatelju studija »Sphinx«. Le-ta je rokopis sprejela in je Polo pozval, naj igra v njem glavno vlogo. Nekaj tednov kasneje so film že predvajali v vseh varšavskih kinih. Bil je to obenem prvi nacionalni poljski film in občinstvo ga je sprejelo z navdušenjem. Toda Polo je razočaral. Saj tudi ni čuda: ne poznavajoč fotografskih načel se je nesrečnica našminkala prav tako kakor na odru, ne sluteč, da se rdeča barva fotografira črno. Na platnu same sebe ni spoznala: videla je neko črno z velikimi, strašansko črnimi usti, lica so bila črna, ostali del obraza pa je bil uprav pošastno bel. Vzlic temu je Pola prodala film nekemu potujočemu podjetniku, ki ji je dal zanj 100 rubljev. Prevejanec je z njim napravil sijajno kupčijo...

Pola je ta dogodek že skoro pozabila, ko je nekega dne zvedela, da film predvajajo v Berlinu. Še celo več: berlinska kritika jo je pohvalila in filmska tvornica Ufa ji je takoj ponudila kontrakt.

Začetek filmske kariere

Prvi film, ki ga je Pola Negri igrala za Ufo, je bil prirejen po slabem scenariju, bil je slabo režiran in Pola se je že kesala, da je gledališče zamenjala za film. Drugi film je bil nekoliko boljši, a režija še vedno ni bila na višku. Zato je Pola odšla k Davidsonu, generalnemu menedžerju Ufe, in je zahtevala, da prevzame režijo njenega tretjega filma, ki je imel naslov »Mumijine oči«, neki komik po imenu Ernest Lubitsch. Davidson je odklonil, češ, da je Lubitsch zelo povprečen igralec, ki nima pojma o filmu. Pola pa se ni dala odpraviti in posrečilo se ji je, da je bil Lubitsch naposled vendarle nastavljen. Film je uspel tako v umetniškem kot v finančnem pogledu in v navdušenju nad skupnim uspehom sta se Lubitsch in Pola Negri dogovorila, da priredita film »Carmen«. Bilo je to l. 1918, v četrtem letu vojne, »Carmen« je dosegla velik uspeh: kritika jo je proglasila za najboljši film Ufine produkcije l. 1918. Za njim je Pola Negri nastopila v filmu »Dubarry« in nato poslednjič za Ufo v »Montmartru«.

Tako je Pola zaslovela; poleg slave pa so ji filmski uspehi prinesli tudi gmotno blagostanje. Tako je mogla misliti na uresničenje načrta, ki ga je dolgo nosila v srcu: ustanovila je zavetišče za varšavske sirote. Ker je pošiljala denar, ki ga je zaslužila v Berlinu, v Varšavo, so jo nemški listi napadali, češ, da za nemški denar podpira Poljake. Ta očitek — ki je bil vrhu vsega še krivičen (zakaj Pola je mnogo žrtvovala tudi za nemška dobrodelna društva) — jo je užalil, zato je z odkritim veseljem sprejela ponudbo, naj pride v Ameriko.

Pola Negri v Ameriki

V tisti dobi — bilo je prva leta po vojni — evropskim filmskim umetnikom v Ameriki ni bilo baš postlano z rožicami. Ameriška publika je imela predsodke nasproti evropskemu filmu in še l. 1921 so člani »American Legion« pozivali na bojkot tistih kinov, ki so predvajali nemški film »Kabinet dr. Caligarija«. Velika zasluga Pole Negri je, da je ta predsodek razpršila. Že njeni prvi evropski filmi so vžgali, a ko je bila Pola angažirana pri Paramountu, ji je Newyork ob njenem prihodu na ameriška tla pripravil uprav zmagovalen sprejem.

Prvi ameriški film, v katerem je Pola Negri nastopila, je bila »Bella Donna« v režiji Georgea Fitzmauricea, takoj za tem je igrala »Spansko plesalko« (Herbert Brenon) z Adolphom Menjoujem, Wallaceom Beeryjem in Antoniom Morenom, nato pa v »Zabranjenem paradizu« Ernesta Lubitscha (ki je z njo prišel v Ameriko) z Menjoujem in La Rocquom. Dva filma je igrala pod režijo Dmitrija Buhoveckega, ki je bil takoj po newyorškem predvajanju svojih filmov »Danton« in »Peter Veliki« (Jannings) angažiran v Hollywoodu. Potem je zopet pod Brenonom vrtela »Shadows of Paris« z Menjoujem in Rochefortom in pod Buhoveckim »The Crown of Lies«.

Eden najbolj uspešnih njenih filmov in po sodbi kritike najboljšo delo, kar jih je ustvarila v Ameriki, pa je film »Hotel Imperial«, ki ga je napisal talentirani nemški scenarist Erich Pommer, inscenoiral pa Šved Moritz Stiller. Po romanu Halla Caina »The Woman of Knockhaloe« pa je bil prirejen v režiji E. Pommera vojni film »Bodeče žice«, ki smo ga pred kratkim videli tudi v Ljubljani.

ni. Poznejših njenih del pa si Ljubljana doslej ni znala pridobiti.

Umetnost Pole Negri temelji na realnih, doživljenih emocijah. Steherno vlogo Pola temeljito, do podrobnosti natančno preštudira, odtod tisto čudovito skladje med emocijo in adekvatno gesto, ki ga opažamo v vseh njenih stvaritvah. Pola Negri ne igra svojih vlog, ona jih živi, filmsko doživetje črpa iz resničnega življenja. Umetnica je kakor rojena za kino. S plesom in pantomimo je prinesla v film posebno tehniko, ki

njenega filmskega doživetja, vsa emocija, ki veje iz Pole v njenih dramatskih vlogah, vsa otožnost, ki jo čutimo v nekaterih njenih kreacijah, segajo v to najboljestnejšo dobo njenega življenja.

Nekega dne — bilo je v decembru 1914 — so morali v vojaški bolnici v Varšavi nekemu mladcu odrezati desnico. Po operaciji so ga prenesli v sobo, kjer je Pola stregla ranjencem. Ko se je čez nekaj ur zavedel, je prosil za čašo vode. Pola mu jo je pomudila, a

MED ODMOROM PRI FILMOVANJU

Na levi Rod la Rocque, poleg njega Pola Negri, na skrajni desni Ernest Lubitsch in na njegovi desnici Adolphe Menjou.

Je lastna samo njej, tehniko spontanosti, ritma in somernosti. Nova umetnost igra v njej najbolj gorečo svečenico.

Pola in vojna

Ko je izbruhnila svetovna vojna, se je Pola Negri takoj javila ruskemu Rdečemu križu, kjer je delovala štiri mesece in še potem, ko se je vrnila k gledališču, je ob prostem času požrtovalno stregla vojakom: ponoči je igrala, podnevi pa je prebila v bolnicah. Najljubše delo ji je bilo pisanje pisem za ranjene nepismene vojake. Bolnica je bila Poli teater Tragedije: umirajoči vojaki so ji bili protagonisti Grozote, smrt pa šepetalka. Vsa vernost

tisti mah je nesrečnik zaznal, da nima več roke. Obupen krik je pretresel sobo... kozarec je padel na tla in se je razbil, Pola pa je omedlela. To je bilo zanjo preveč: zbolela je, živci so ji bili strti, nič več ni mogla gledati strahot bolnice...

Pola kot zasebnica

Pola ima svoj dom v osrčju Beverly-Hillsa v prekrasni vili, obdani s palmami in poprovim grmičjem. Monumentalni kapitelj podpirajo veliki beli stebri. Eksotičen park je poln najlepše dehtočih cvetlic, vmes pa se vzpenjajo cedre in borji

Posetnika sprejme livriran molčeč lakaj, ki ga vede v neizmerno sprejemnico, kjer ga pozdravi hišna gospodaričica. Pola je vedno oblečena po najnovejši pariški modi in je velika oboževaljica lepih draguljev.

Pravijo, da ni nič bolj očarljivega od razgovora s Polo. Diva poleg svoje materinščine popolnoma obvlada ruščino, francoščino, nemščino, precej dobro tudi že angleščino. Obožuje glasbo in slikarstvo ter obilo čita in pozna vsa novejša dela dobrih evropskih pisateljev. Njeni lasje so črni ko smola, izredno žive zelenkasto-sive oči zakrivajo dolge trepalnice. Njen obraz je zagorelo-rjav in si ga v filmu le lahko šminka.

Pred leti so mnogo pisali o Polinih ljubezenskih pustolovčinah. Njen prvi mož je bil grof Evgen Dombški, toda z njim je živeła le poldrugo leto. Ker ji ni dovolil, da bi nastopala na odru in v studiju, je Pola neke noči skrivoma pobegnila z gradu Sashoviece v Berlin.

Ko je Chaplin potoval po Evropi, je prišel tudi v Berlin, kjer se je seznanil s Polo Negri. Umetnika sta se dotlej poznala le s filma, Pola, ki še ni znala angleški, je slovitega komika nagovorila z besedami: »The little jazz-boy Charlie.« Hoteč ji vrniti kompliment, se je Chaplin obrnil na svoje prijatelje, češ, kako bi se reklo nemški; »Jaz vas obožujem!« Povedali so mu, da mora reči frazo, ki bi se doslovno prevedena glasila nekako tako-le: »Mislim, da ste kakor kos sira...« Seveda so se vsi smejali.

Ko se je Pola nastanila v Hollywoodu, ni tam razen Lubitscha in nekaterih berlinskih prijateljev poznala nikogar. Imela pa je v Charlieju Chaplinu vernega in zvestega tovariša. Veliki klovn se je bil zaljubil... Pola mu je ljubezen vračala, ali zdi se, da bolj z umom kot s srcem. Videvali so ju, ko sta se preoblečena (Charlie z brki in brado in črnimi očali) šetala v Luna-Parku, v Magic-Cityju v okolici Hollywooda, v Santi Monici. Toda prišel je dan, ko je genijeva naivnost Poli presedla. To je bilo takrat, ko je v »Zabranjenem paradizu« nastopala z Rodom la Rocquom. Ali je v resnici kaj čutila za vitezga, mladega, moško lepega igralca? Ali se je z njim zgolj vživljala v svojo vlogo? Dejstvo je, da je ves čas snemanja hodila z Rocquom — nesrečni Charlie pa je zopet tugoval na ruševi-

nah idile, v katero je bil verjel le on sam.

Flirt med Polo in Rodom se je končal skoro ob tistem času, ko je bil dovršen film...

In potem je Pola našla svoj idol. Popolno nasprotje Chaplinu, najlepši med najlepšimi, šejk par excellence, vtelesen ženski ideal, prelesten pesalec, virtuoz v ljubezni — tak je bil Rodolfo Valentino, ki se je baš takrat ločil od Nataše Rambove. Pola in Rodolfo sta se našla...

Ali zapisano je, da so bogovi nevoščljivi popolni sreči. Valentino je legel in čez dva dni je umrl. Pola se ni dala utolažiti. K pogrebu je prišla v žanem. V svoji vzvišeni tugi je spominjala na Izadoro Duncanovo, ko je pred vojno izgubila svojo deco.

Toda zapisano je tudi, da čas ozdravi vse. Lani se je Pola v Parizu poročila s knezem Mdivanijem.

Pola v filmu in gledališču

Pola, ki je izredno naobrazena dama — njena knjižnica je polna najboljših del svetovne literature —, je tudi nežno čuteča pesnica in je napisala nekaj globokih misli o umetnosti, gledališču in filmu. Naj nekatere objavimo.

Ne silimo nikdar svetohlinske sramežljivosti v umetnost. Ne iščimo v filmu morale nego Lepoto.

Moški ne sme toliko zakriti svojega duha, da bi se zdel bedak, žena ne sme toliko zakriti svojega telesa, da bi izgubilo vso človeško obliko. Moralnejše je zastirati nekatera razbrzdana nagnenja moža kakor zastirati nekatere dele ženskega telesa.

Resnica, najvišji smoter človeških stremiljenj, je posebljena v boginji, ki kaže svojim vernikom... ono, kar cenzura prepoveduje.

Veliki slikarji so žensko drzno slekli in njihove slike so v muzejih razstavljene občudovanju občinstva.

V filmu pa so veljavni posebni zakoni za sramežljivost.

V nekaterih državah cenzura ne dovoljuje, da bi poljub trajal nad tri sekunde. V nekaterih slikah traja že tri stoletja.

Teater in film se izključujeta. Izjeme potrjujejo pravilo. Sleherna umetnost rodi genije. Leonardo da Vinci je bil slikar, kipar, arhitekt, fizik, inženjer in pisatelj.

Težko je ne imeti se za Leonarda.

Br.

Mračne skrivnosti starega Egipta

Starinoslovci, ki so po ogromnem uspehu lorda Carnarvona prenesli to-rišče svojega raziskovanja iz Doline kraljev v pokrajino piramid pri Gizehu, se vesele novega odkritja, ki je zopet žarek v temo davnega Egipta. V soseščini Keopsove piramide se jim je po dolgem iskanju obilo poplačal trud z odkritjem grobnice egiptске kraljice Hotep-Heres, matere velikega faraona Keopsa, ustanovitelja četrte dinastije. Začetek te dinastije gre nekako v tretje tisočletje pr. Kr. našega štetja. Najdba sama, kakor je pomembna in polna dragocenih arheoloških novosti, pa je učenjake deloma hudo razočarala.

V peščeni in skaloviti planoti pri vasi Gizeh so po nekajmesečnem iskanju naleteli na znake, iz katerih se je dalo sklepati, da gre za doslej neznano in nedotaknjeno grobnico kake visoke osebe. Delo je bilo silno otežkočeno, ker je bilo treba z velikim naporom razrušiti trden zid, ki je zakrival v globini 34 metrov vhod v kraljevsko pokojišče. Prvo iznenadenje je čakalo raziskovalce, ko so videli, da je grobnica sama nenavadno majhna, dasi skrbno in nad vse solidno izdelana, kakor vse kraljevske grobnice egiptskih vladarjev. V sistemu hodnikov je bila opaziti skrb, da ne bi nihče mogel prodreti do mumije, toliko je bilo slepih in zopet skrbno zazidanih rovov.

Na vnanjih stebrih je bilo v izbrano lepih hieroglifih napisano, da v tem »bivališču večnosti« počiva »kraljevska soproga gospoda dvojne krone, dojenčka resnice, mati velikega kralja Severa in Juga, v vseh stvareh izvedenega Keopsa, — naj živi v zdravju in moči — in hči boga, ki je oplodil naročje njene matere, kraljica Hotep-Heres«. Po tem ceremonijelnem naštevanju vseh visokih naslovov je bilo za egiptologe jasno, kako velika epoha egiptске zgodovine stopa na beli dan po 5000letnem presledku.

Kraljica Hotep-Heres je bila poslednja potomka tretje dinastije faraonov in si je izbrala za soproga junaka Sneferna, poveljnika egiptskih vojnih sil. Že v življenju češčena kot svetnica, je s svojim soprogom rodila velikega graditelja faraona Keopsa ki je bil prvi moški vladar iz loze četrte dinastije. Tem bolj je bilo nerazumljivo, da je bila tej ve-

lepomembni kraljici odločena prostorninsko tako majhna grobnica, dasi se v ostalem v ničemer ne razločuje od drugih kraljevskih grobišč.

Komisija je z veseljem ugotovila, da so pečati pokopališke uprave celi in nedotaknjeni, da je vhod nepoškodovan in da 5000 let nihče ni prestopil praga prekogrobnega svetišča. V notranjosti so učenjaki naleteli na isto kraljevsko opremo, kakor v drugih grobnicah: umetniško izdelano krsto iz alabastra, pozlačeno in z dragimi kamni okrašeno nosilnico in posteljo, mnogo zlatih čaš, stekleničic s parfemi in lončkov z dišečimi mazili, dva niza po 10 zlatih zapestnic in druge potrebščine odličnih dam. Poleg tega razna živila: vrči s pivom, kosi mesa in kruha, jajca, datlji, orehi itd. Sila čudno pa se je zdelo, da zlati baldahin, ki spada med insignije kraljevske hiše, ni bil razpet nad krsto, ampak položen le deloma nanjo, deloma pa skrbno zložen ob steni. Učenjaki so si tolmačili to okoliščino, češ da je prostor pač prenizek, da bi se bil baldahin lahko razprostrl, vendar se ni nikomur zdelo ta razlaga verjetna.

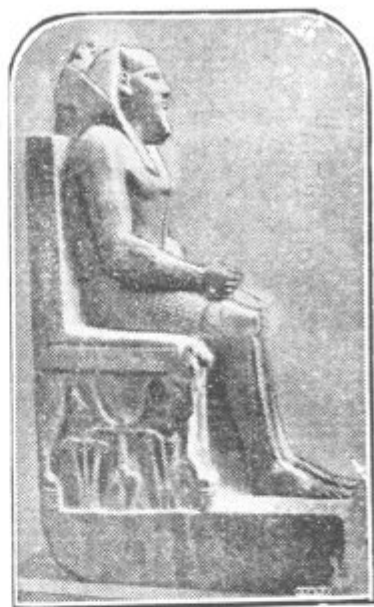
Ko pa so odkrili pokrov krste, jih je čakalo še večje presenečenje. Krsta je bila popolnoma prazna. Niti sledu o običajnih dveh notranjih krstah, niti sledu o truplu umrle kraljice in svetnice. Grob je bil nedotaknjen. Vse je pričalo, da ga niso oropali, kakor nebroj drugih. Toda zagonetka se ni dala razrešiti. Kdo pokoplje prazno krsto in zakaj? Kje je truplo? Vprašanje je tem bolj zanimivo, ker so učenjaki po skrbnem preiskovanju našli v steni majhno vdolbino z drugo, manjšo krsto, ki je vsebovala drob kraljice v konservirajoči tekočini.

Tajinstvene okoliščine v grobišču velike kraljice so spravile učenjake popolnoma iz sebe. Zagonetko je rešil francoski egiptolog dr. Mardru, ki je skrivnost zelo verjetno raztolmačil z lepo fantazijo in velikim poznavanjem staroegiptskega življenja. Učenjak pri-poveduje o tem sledeče:

Po smrti svojega soproga faraona Sneferna in za vlade svojega sina Keopsa si je kraljica Hotep-Heres zgradila mavzolej v Luksoru in je po šegi faraonov dnevno obiskovala svoje posmr-

no bivališče. Vdihovala je svojemu kipu in po stenah napisanemu imenu svojo dušo, da bi po telesni smrti, ki so jo Egipčani pojmovali samo kot izpresmembo življenskih prilik, živela v grobnici dalje svoje življenje in čakala vstajenja. Pred vsakim obiskom se je kraljica očistila s posvečeno vodo in veliki duhovniki so jo med petjem Izidinih litanij pokadili z dišavami ter mazilili s čarobnimi tekočinami. Tako je kraljica dočkala poslednji dan svojega življenja, ko se je njena duša zedinila z vesoljstvom in se vrnila k «Očetu vseh stvari». Sin Keops je mrtvi materi gotovo preskrbel veličasten pogreb in ves narod je žaloval za svetnico Hotep-Heres, katere ime pomeni «v nji počiva bog». Pokopana je bila v grobnici, ki si jo je zgradila. Faraon pa je v tem času gradil svoje posmrtno bivališče, Veliko piramido, imenovano «blišč obzorja».

Tedaj si je izprosil načelnik uprave kraljevega pokojišča avdijenco pri faraonu ter ga po sedmih globokih poklonih in sedmih nagovorih z vsemi visokimi naslovi naprosil, da dovoli pre-

KIP KEFRENA, KEOPSOVEGA
SINA

BOGINJA ISIS, ZAŠČITNICA MUMIJ

nos trupla kraljice-svetnice v posebno grobnico v Gizeh.

«Moj gospod, luč človeštva, oko božje in hranitelj naroda je za svojo stavbo vzel toliko delavcev, da je stráža na pokojišču njegove presvete matere nezadostna in jaz, pes garjavi in upravitelj nekropole, se bojim, da se

bogoskrunske roke prokletstva vrednih razbojnikov ne lotijo groba svetnice. Dovolj mi, da jo prenesem začasno v poseben grob blizu tvojega novega doma,» je govoril upravitelj.

«Pojdi v miru, zvesti hlapec, in ukrepi vse potrebno, da ne bo vznemirjena

OBRED ODPIRANJA MUMIJNIH UST V STAREM EGIPTU.

ČIŠČENJE KRALJICE
(spredaj bog Horus, zadaj bog Thot)

telesna ostalina kraljice in matere mojla»

Upravitelj je šel in je jedrno izpolnil ukaz faraona. Vzel je od vodstva stavbe delavcev in mojstrov ter v naglici napravil novo grobnico za njo, ki «v njej počiva bog». Postopal je posebno previdno pri gradbi vhoda. Opremil ga je iz previdnosti s celim labirintom hodnikov in ga zatrpal s težkim pokrovom ogromnih skal, zvezanih v živ zid nenavadne debelosti. Nato je po prenosu ostankov kraljice neusmišljeno pomoril vse težake, mojstre in pogrebce, da je očeval grozno skrivnost, ki bi bila lahko prišla na prejasno uho najmočnejšega faraona. Skrivnost, od katere je bilo odvisno življenje nesrečnega upravitelja: V novem grobu ni bilo trupla kraljice, samo njen drob je utegnil rešiti in ga prenesti.

Upravitelj je bil namreč nekega jutra odkril grozen zločin. Grobnica, ki si jo je določila kraljica-mati in ki jo je bila že sprejela v svoje temno zavetje, je bila oropana vseh dragocenosti, kraljičini kipi razbiti in imena s stene izdolbena s kladivom in dletom. Poleg vseh drugih dragocenosti je izginila najdražja vsebina groba, kraljičina mumija. Beduini iz puščave, od-

puščeni najemniki ali podobna sodrga je položila svojo zločinsko roko na presveto mumijo ter jo, boječ se njene tajinstvene moči vzela s seboj obenem z oropanimi dragocenostmi. Prišedši v varno zavetje, si je tolpa razdelila bogati kraljevski plen, mumijo pa razdrobila na sto kosov in jih raztresla po puščavi, da se očuva njenih zlih moči.

Zvesti sluga je poklical par delavcev, da so zapahnili grob in odstranili vidne sledove bogoskrunstva. Trepetaje so storili to, želeč, da bi to delo trajalo večno. Vedeli so, da samo toliko časa še gledajo luč solnca, dokler traja delo, nakar bodo žrtve skrivnosti, ki jo vedo in ne smejo vedeti. Nato je vrli služabnik izvršil «prenos telesa», čigar oskrunjeni ostanki so se med tem že helili na žgočem pesku puščave. V tihi noči, čuvajoč tajnost, ki so jo posele v grob hekatombe delavcev, je prenesel prazno krsto v novo pokojišče.

Tako je vrli upravitelj skril skrivnost, ki bi ga bila lahko spravila na kolec; tako dobro jo je skril da je prišla na dan šele po 5000 letih ko so «demoni z otokov preko morja» prišli ter s svojo rafinirano zlobo razkrinkali tajno upraviteljeve prevare in čudne kraljičine grobnice.

Anton Kristan

Še o Ameriki

1. Znanstveno delo — podlaga ameriškega napredka

Naši učeni ljudje skomigajo z rame, kadar se govori o ameriški znanosti in o ameriških znanstvenih zavodih oz. o ameriških znanstvenikih. Človek dobi vtisk, da se naš znanstveni svet premalo briga za povojno Ameriko in da pozablja, da gre Amerika z neverjetno naglico naprej v vsakem pogledu. V Zedinjenih državah ameriških ima n. pr. vsaka 48. držav po eno državno vseučilišče. Vsako leto se otvori še kako novo. V Jugoslaviji smatrajo, da je koristno in za državo potrebno, če se zapre kaka fakulteta, dasi imamo samo tri popolna vseučilišča ter po eno fakulteto v Skopju in v Subotici. V Ameriki pa so n. pr. samo l. 1925, otvorili tri nova vseučilišča. Koncem tega leta je bilo v Ameriki 1162 registriranih univerz, kolegijev in strokovnih šol vseučiliške vrednosti, od teh pa je

smelo le 145 vseučilišč podeljevati doktorske naslove. Danes se na ameriških, v to upravičenih vseučiliščih sila težko dobi doktorski naslov; pred vojno je bilo to v primeri s sedanjim stanjem prav lahko.

In ameriška vseučilišča imajo povsem drugačne dotacije in proračune nego naša. L. 1921. je bilo 320 vseučilišč, ki so imela vsaka zase več kot en milijon dolarjev ustanovnega kapitala, koncem l. 1922. pa so imela takrat obstoječa vseučilišča skupno 1 milijardo šest sto milijonov dolarjev temeljnega kapitala.

Herbert Hoover, državni tajnik trgovine in bodoči kandidat za prezidenta Zedinjenih držav ameriških je v svojem govoru v družbi «Signa Ksi» v Filadelfiji povdaril:

«Kot narod smo radi podpirali vedo. Prav mnogo smo prispevali k prameni fizike, mehanike, biologije in kemije in svetu smo tudi dali prispevke v primenjenem narodnem gospodarstvu in v sociologiji. Trgovina in industrija sta razumela pravo ceno primene znanstvenih rezultatov. Da čim bolj podpremo znanstveno raziskavanje, imamo številne industrijske laboratorije ki jih je že več kot 500. In vsak mesec se ustanovi še kakšen. Federalne in državne vlade podpirajo velike laboratorije, poizkusne postaje, ki se bavijo s problemi industrije in poljedelstva, in ki so odlični pripomoček v našem gigantskem razvoju. Uspehi so izvrstni. Nove iznajdbe, poboljšanje dela, velike prihranke povzročajoče izpopolnitve strojev, razvoj poljedelstva in poboljšanje narodnega zdravja neprestano pocenjujejo pridelke, zvišujejo življenski standard in nam omogočajo, da se držimo na tujih tržiščih. Tudi podaljšujejo življenje ljudem in omejujejo trpljenje delavcev. Vsi ti laboratoriji so za aplikacijo znanosti. — ne za čisto znanstveno raziskavanje. Vendar sirovi material za te laboratorije dajejo naši učenjaki in raziskovalci, zaradi znanosti same, ki delujejo le na vseučiliščih in na znanstvenih zavodih.

V vladni, narodni in lokalni industriji dajemo letno najbrže do 200 milijonov dolarjev za to, da se skušajo razna znanstvena dognanja izvesti v praksi. Mislim, da je pri tem delu uslužbenih skoro 30.000 ljudi.

Temeljna razlika je med ljudmi, ki delujejo v obeh znanstvenih smereh. Ljudje čiste znanosti preiskujejo meje spoznanja in morajo delati to ne glede na to, ali se bo moglo kaj praktično uporabiti ali ne. Oni, ki se pečajo z delom v aplikirani znanosti, so se že zdavnaj prepričali, da se vse to iskanje tudi praktično izplača in da prinaša lepe dobičke. Seveda poteka finančni dobiček redko kedaj iz čiste znanosti, vendar njeni končni rezultati vzdržujejo našo civilizacijo in so upanje v bodočnost.

Čisto znanost smo podpirali iz trojnih virov: Najpoprej je ostali svet prevzemal za nas težo te naloge, potem so jo naše univerze izvrševale kot postranski produkt pri vzgoji in končno so naši dobrotniki ob raznih priložnostih ustanovili po kak Smithenianski, Carnegijev ali Rockefellerjev zavod. Vendar je vsega, kar mi damo na čisto

znanost manj kot 10 milijonov dolarjev na leto, in z njo in okoli nje se bavi le kakih 4000 ljudi, od katerih mnogi dele svoj čas med učenje oziroma poučevanje in iskanje... Vendar so ti možje čiste znanosti najdragocenejša lastnina naše domovine; njihovo profesorsko delovanje pač reducira njih produktivnost, ki bi jo mogli in imeli dajati narodu, vendar to ni njihova krivda, ampak narodova, ker ne da njim in njihovim zavodom zadostne podpore. Ni cene, s katero bi mogli plačati te ljudi, ki imajo duševno originalnost, da znajo voditi znanstvene misli vedno dalje in dalje. Ali učenjaki se ne brigajo za kakšno ceno. Potrebujemo le sredstva, da lahko žive in delujejo: Ni ga, ki bi mogel oceniti vrednost, ki jo imajo za svet raziskovalci: Faradaj, Pasteur ali Milikan. Vse ogromne vloge naših bank niso v skladu z vrednostjo, ki so jo ti možje dali blagru sveta. Nekatera znanstvena spoznanja v preteklosti so bila plod genija, ki se je bojeval z revščino. Revščina pa ne prispeva jasnosti misli in ne daje laboratorijskih potreb. Znanstveni rezultati so bili silnejši, ko se je pojavil novi kontinent. Današnja znanstvena odkritja se morajo graditi iz ogromnega temelja znanstvenega spoznanja in izborne znanstvene ureditve. Zadrževana so tam, kjer ni dovolj sredstev. Dan genija v kozolcu je za nami, če je kedaj obstojal. Znanstveni napredek je danes proces zbiranja. Kakor bilka počasi raste, tako se zbira dejstvo za dejstvom, dokler se nekega dne ne razcvetejo v odkritje, v razsvetljavo hipotezo, v veliko vsesplošnost! Ta, ki izreče hipotezo, ki izvrši novo odkritje ali ga označi s splošnim stavkom, je res genij, vendar je njegov uspeh posledica truda in napora tisočev pred njim... Imamo genije v znanstvu; najljubši so nam med sodržavljani. Toda mi jih ne moremo odkrivati, lahko jim le damo priliko, da delajo.

In čim bolj tako razmišljate, tem bolj vidite, da se na tleh čiste znanosti najdejo vsi početki moderne industrije in trgovine. Vsa naša civilizacija in naše velike populacijske celote so zgrajene na znanstvenih odkritjih... Blagor države se je pri tem silno razmnožil — bolj nego fondi, ki smo jih v ta namen ustanovili. In fondi, ki jih narod danes upravlja za znanost, so malenkost, če jih primerjamo z ogrom-

nimi dohodki, ki jih samo ena iznajdba položi v naše roke. Dajemo mnogo več na kosmetiko nego na to, da bi vzdrževali vire našega bodočega napredka...» Tako Hoover.

In Herbert Hoover je dal pobudo, da se je zbral narodni fond, iz katerega naj se letno dotirajo raziskava in v čisti vedi z 2 milijoni dolarjev. Namepravajo pa, da bi se ta fond nabral do take višine, da bi dohodki bili enaki onim, ki jih daje narod za aplicirano znanost.

V Ameriki razlikujejo prav točno in s poudarkom čisto znanost in aplicirano. Poudariti pa je, da imajo že prav mogočno čisto znanost, kajti znanstvena dela Milikkana, Sumnerja, Chambersa in drugih so ogromne važnosti. Vendar je še aplicirana veda v premoči, kar bomo razumeli, če poznamo praktični duh Američanov in pa silni gospodarski razvoj, ki si je vse podjarmil.

Vsak ameriški znanstvenik je šel skozi praktično šolo življenja: botanik Lloyd dela poleg svoje vseučiliške profesure za kaučukovo družbo, prof. Kraus dela za zapadne sadjarske plantažnike in je profesor aplicirane botanike na čičaški univerzi; kemik Arlsberg je ravnatelj narodnega živilskega preizkuševališča v Kaliforniji itd.

Sredstva za znanost se zbirajo v Ameriki ob vsaki priložnosti. Posamezne univerze so ustanovili bogataši in po njih se tudi imenujejo, tako John Hopkins, Mc Gill, Harvard in dr. Leland Stanfordsvo univerzo sta zgradila zakonska Stanford v spomin svojega 16letnega sinka, ki je naglo umrl. To so bili veliki bogatini. Pa tudi manjši kapitalisti se radi udeležujejo v tem. In ker ne morejo ustanoviti celih vseučilišč, prispevajo za zgradbe posameznih oddelkov. Pri državni kalifornijski univerzi v Berkeley, ki je največja ameriška univerza (obiskuje jo do 35.000 dijakov), je nad 22 poslopij, ki so jih sezidali v razne znanstvene namene manjši bogataši. — In zbirke med ljudstvom tudi prav veliko prinese. Univerza Yale je zbrala lani v desetih tednih (od 15. aprila 1927 do 10. junija 1927) 5 in pol milijonov dolarjev v svoj dvajsetmilijonski vseučiliški fond, ki je 18. junija 1927 že dosegel svoto 15 milijonov dolarjev.

Večje univerze si zamenjujejo profesorje med seboj. V tem oziru uspešno dela «Rockefellerjev General Edu-

cation Board». Zamenjujejo se le mladi in energični kandidati. Razpisi Carnegiejevega zavoda so značilni v tem pogledu.

Zaradi čim širšega obzorja pošiljajo Američani svoje učenjake v svet: v Mehiko, v Severno Afriko, v Sudan, v Kongo, v Centralno Afriko itd. Paroplovne družbe dajejo velike ugodnosti takim ekspedicijam, prav tako železnice. Odpošiljatelji pa jih precej mastno dotirajo «za na pot».

Tudi pri nas sta znani dve ameriški instituciji, ki prav znatno vplivata na razvoj znanosti v Ameriki kot drugod. To sta: «General Education Board», ki jo je l. 1903 ustanovil John F. Rockefeller st. ter «International Education Board», ki jo je 20 let pozneje (l. 1923) uredil John D. Rockefeller ml. podarivši 20 milijonov dolarjev, katerih obresti naj se uporabljajo za študijske štipendije. Prva deluje le po U. S. A., druga pa po vsem svetu, tudi pri nas, v Bolgariji, na Češkem itd.

V l. 1925/26 je imelo 88 oseb štipendije iz teh ustanov; tudi 4 Jugoslovenci, od katerih sta 2 študirala v Ameriki, dva pa v Nemčiji.

Namen obeh institucij pa je: podpora za napredovanje čiste znanosti, namreč matematike, kemije, fizike, biologije, astronomije in geologije ter pospeševanje poljedelskih poskusov in izobrazbe.

Med ameriškim vseučiliščem — tako čitam zadnje tedne — je nastalo plemenito tekmovanje; druga hoče drugo prekositi po številu poslušalcev, poslopij in knjig v bibliotekah. Zlasti glede poslednjih. Seveda je tu nastalo hudo vprašanje: kako dognati, kdo ima več knjig, saj dnevno prihajajo celj zaboji. Ali naj se tehtajo in se potem konstatira: Univerza A ima 10.000 ton knjig, univerza B — 15.000 ton. To ne gre. Zato so baje sklenili, da jih bodo merili na milje, in rekli: vseučilišče X ima 30 milj knjig, Y pa že 34 milj itd. itd. V vsem je in hoče biti rekord.

Če ne tvegaš, ne uspeš!

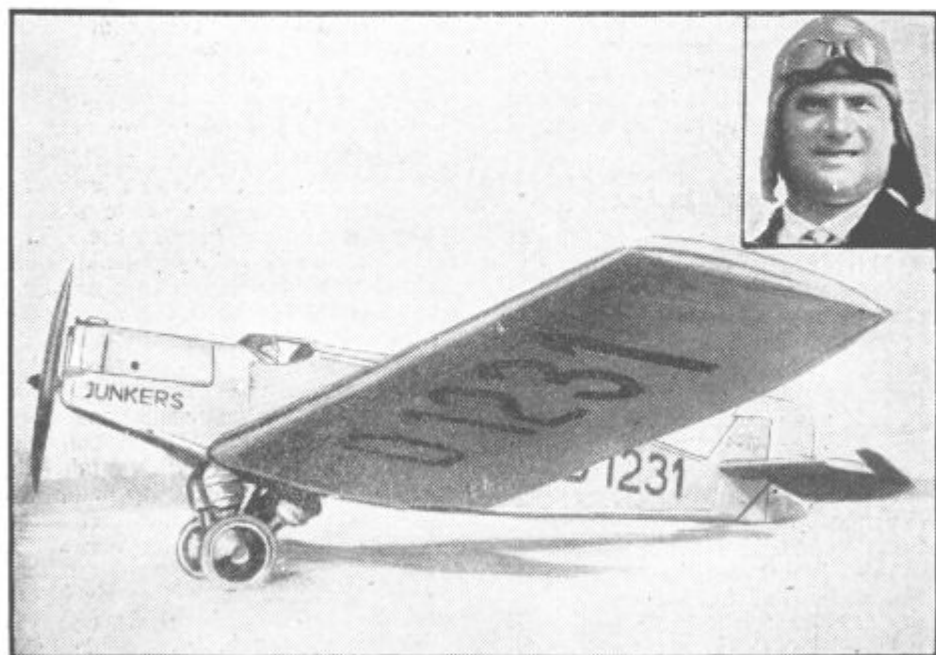
Prof. Junkers o poletu letala «Bremen» iz Evrope v Ameriko

Najvažnejši letošnji dan za razvoj letalstva, je nedvomno petek, dne 13. aprila, ko je nemški aeroplan D 1231 priletel z Irske in dosegel ameriško celino na Greenly Islandu med Labradorjem in Novo Fundlandijo. Polet primerjajo v mnogih ozirih lanskemu činu Charlesa Lindbergha, dasi je to seveda pretirano. Lindberghov polet iz Amerike v Evropo je bil čin poguma in zanosa, nemški polet iz Evrope v Ameriko pa je plod smotrenosti in vztrajnosti. Na tem mestu ne bomo razpravljali o samem poletu, objavljamo pa mnenje, ki ga je izrekel o prekooceanskih poletih graditelj zmagovitega letala D 1231 prof. Junkers.

veštvo še vedno prenizko ceni. Kamorkoli pogledamo v življenje, povsod vidimo, da se borita med seboj dva tipa:

tip naprednega in tip starokopitnega človeka.

Konservativec skuša živeti čim udobnejše in brez rizika. Čuva se potresnih doživljajev in če le more, se zadovolji z mirno uradniško karijero. Temu tipu nasproten pojav je človek, ki stremi vedno naprej, postavlja često svoje življenje na eno samo karto — skratka človek, ki žrtvuje vse, da lahko vse doseže. Ljudje te vrste so pravcati novotarci in prekucuhji in oni rešu-

ZMAGOVITO LETALO «BREMEN»

V. zgornjem oglu pilot Koehl

Poleti čez Ocean niso zgolj sportne pustolovščine ...

— Krivično je — meni prof. Junkers — presojati transatlantske polete kot pustolovske podvige. Odločno zanikam, da bi bili to samomorilni poskusi. Sma-tram jih namreč za dejanja, katera člo-

jejo nova vprašanja, ker kažejo z vzpodbudnim delom veliko pot v bodočnost.

Oba tipa sta življenju potrebna

in se medsebojno izpopolnjujeta. Oba pomagata ustvarjati napetost, pritisk naprej, a tudi zadrževati tok dogodkov,

kar je potrebno za normalen razvoj zdravih življenjskih manifestacij. Oba tipa torej podpirata razvoj človeštva.

Vsak riziko ima svojo ceno

že zavoljo tega, ker ga sproži duševna sila, ki tirja od tistega, ki daje pobudo, jamstvo, da svoj podvig izvede. Seveda pa je hkrati vsako riskantno podjetje podvrženo kritiki in baš zgodovina uči, da čas razveljavi ali predrugači marsikakšno sodbo, ki so jo ljudje prenaplo izrekli.

Prenesimo vse to v tehnično stroko. Videli bomo, da sloni zgodovina tehniškega razvoja samo na nizu poizkusov z nepolnimi sredstvi. Spomnimo se, s kakšnimi ladjami sta plula po morju Kolumb in Magelhaens. S kakšnimi težavami se je borila železnica, kakšne zapreke je moral premagati avtomobil! Življenje bistri človeka. Iz butca napravi pronicavega spoznavalca, mučenika ideje in iznajditelja.

Razvoj letalstva je zahteval žrtve, kakor vsi slični novotarski pojavi v zgodovini. Nikdar ne bi bila Lindbergh in Koehl premagala Oceana, če ne bi bila postavila

življenja na kocko.

Riziko je torej nujno potreben povsod, kjer gre za resnični napredek. Kaj pomeni propast posameznika v tem boju za dobrine splošnosti? Življenje enega samega človeka ima v tem pogledu prav ničlo ceno — zgodovina na izpričuje, da so dosegli velike cilje samo tisti, ki so bili pripravljeni na velike žrtve.

Čeprav sodim tako o teh stvareh, ne morem obsojati nikogar, ki je propadel pri poskusu, da bi preletel Ocean. Obsodba letalca, ki se poda na pot, je prav tako neumestna kakor obsodba turista, avtomobilista, jockeya, motociklista in kolesarja; kajti življenje vsakega izmed teh je končno prav tako kakor življenje letalca izpostavljeno nevarnostim in poginu.

Bodimo torej pravični

In ne presojajmo transoceanskih poletov tako tesnosrčno! Brez smelosti in vztrajnosti se ne doseže nobena zmaga. Delali bi Koehlu krivico, če bi podcenjevali praktično vrednost njegovega podjetja. Že graditelj letala je stal pred težkimi nalogami in problemi, moral je

preizkusiti tisoč stvari, da je lahko ustvaril pogoje za rekordni polet, ki sta ga dosegla Jurkersovi letali lani in ponaviljam, da zahteva

velik uspeh vedno velike priprave!

Čulo se je dosti nasvetov, naj bi aeronauti s transoceanskimi poleti počakali, dokler ne bo tehnika izgotovila tako popolnega stroja, ki bo lahko kljuboval vsem nezgodam. Ti nasveti so smešni. Šele izkušnja izučí človeka. Vedno pa je bilo, je in ostane tako, da ni nikoli tehnika premostila prehoda k riziku, kajti riziko je nekaj, kar je

bistveno človeško in česar tehnika sploh ne more obvladati.

Tudi v ladijskem prometu niso takoj iznašli parnika na vijak ali celo na dva vijaka. Takisto ni železnica v prvem času razpolagala z lokomotivo na vročo paro. Sredstvo, orodje je vedno samo pripomoček podrejenega povelja in ostaja vedno daleč za ciljem, kajti baš

napetost med njim in med ciljem ustvarja napredek.

Riziko pa je vedno večji navidez kakor pa v resnici. Glede na transoceanske polete moram reči, da tiči bistvo rizika še vedno v vremenskih razmerah. In rešitev tega problema zavisi vedno od letalca in od meteorologov. Kar pa se tiče razmerja med aeroplani in hidroplani, moram zopet poudariti, da se mi vidi za transoceanske polete aeroplan prikladnejši kakor vodno letalo. Njegova tehnika je popolnejša. Dokler zavise transoceanski poleti od dobro delujočih motorjev, je rezerva goriva najvažnejši problem, ki ga je treba imeti vedno pred očmi, če se rešuje vprašanje poletov na velike razdalje.

Govorilo se je tudi o tem, da bi bilo mogoče sčasoma skonstruirati letalo, ki se bo lahko v poljubni obliki in ob vsakem času spustilo na vodo. S tem naziranjem se jaz ne strinjam. Ni izključeno, da se bodo taka letala kdaj gradila, praktičnih izgledov zanje pa še ne vidim.

Na koncu je prof. Junkers poudarjal, da je opreznost pri prekooceanskih poletih celo važna in potrebna in da bi bilo zaradi tega dobro, da bi se letalci, preden nastopijo dolge in opasne vožnje, posvetovali s strokovnjaki, ki se razumejo na vremenske izpremembe,

Camille Flammarion

Razgovor o največjih skrivnostih

Vračal sem se z Dowera v Calais v družbi prijatelja Desfontainesa, avtorja pesmi »Eros«. Morje je bilo mirno kakor jezero; nad glavami se je modrilo višnjevo nebo, ki je bilo le tu in tam posuto z drobnimi oblaki. Ko sva se izprehajala sem in tja po ladjinem krovu in govorila o vedi in o modroslovju, so se črtali na obzorju obrisi mesta in morskega obrežja. Nenadoma je prijatelj prekinil najin pomenek in je dostavil, kakor da bi odgovarjal lastnim mislim :

»Oh, ta Calais, — nisem ga videl že od tistega časa, ko sem bil zapustil strica. Spomin nanj mi je dvakrat drag ...«

»Zares,« sem odvrnil, »niste mi že povedali obljubljene prigodbe iz Calaisa, ki jo češče omenite. Dejal bi, da nimate samo modroslovnih spominov,« sem pristavil, opazujoč njegove vlažne oči.

»Da, veže me dvakrat dragi spomin,« je dejal, »na strica z njegovo teorijo o stvarjenju sveta in na njo, ki je zavladala v mojem srcu.«

»Dobro,« sem rekel, »imava še pol ure časa. Ali ne bi bilo lepo, če bi mi zdaj pripovedovali in si tako obujali spomine. Jaz pa bi vas poslušal?«

Sedla sva na krovu parnika, ki je jadrno oral brazde po morskii gladini. Prijatelj je pričel pripovedovati:

★

»Prigodba, ki vam jo nameravam povedati, se je zgodila že zdavnaj, zakaj čas naglo hiti. Bil je nocošnjemu podoben večer; nekaj nemirnega in električnega je bilo v njem. Moja lepota je nekako premotila svoje preveč pazljive stariše in je prišla čez noč v Calais. Morda se ne bi smel udati mi-kavnosti njene lepote in ji vzbujati sanj, ki so nasičevale deključno prevročo mladost. Ko pa sva se bila ločila v Londonu, sem čutil globoko v srcu tako skelečo bolelost da sem vedel: najino slovo ni moglo biti trajno; med neno drobno ročico in vsem mojim bitjem

se je zavozljala vez, ki je nisem mogel več prekiniti.

Čez počitnice sem bival stalno v Calaisu. Njen nenadni prihod nikakor ni presenetil mojih skritih misli, ki so se od ure ločitive nenehoma, dejal bi, s posredstvom neke skrivnostne sile, srečavale z njenimi mislimi in vzdihii. Morda je bila sugestija, porečete? Kdo ve?!

O, ve pravljične noči! Zakaj minevate tako naglo? Zakaj zapuščate v nas več otožnosti kakor sreče? Zakaj ostane naša neskončno vznemirjena duša nenasičena in zakaj čutimo globoko praznino, kadar so ure razkošja minile kakor blisk!«

Desfontaines je uprl oči na morje. Videlo se je, kakor da bi se bil vglobil v samogovor.

»Koliko rahločutja!« sem vzkliknil in položil roko na njegovo ramo. »Tako je se vam pozna, da ste pesnik.«

»Naslednje jutro sem opazoval s svetilnika ladjo, ki je hitela s tem drugim bitjem nazaj v naročje rodbine. V veži tega svetilnika pa sem se srečal s stricem, uglednim grofom de Boe, ki sem odšel od njega pred dvema dnevoma pod pretvezo, da pojdem v Pariz. Stric je prispel na svetilnik, da bi preizkusil moč svojega novega daljnogleda. Nikdar dotlej še nisem prevaril njegove očetovske ljubezni; lahko si tedaj mislite, kako sram me je bilo ob tem srečanju. Imel sem občutek, kakor da sem padel v past. Stric je dobro vedel, da sem včasii bival v paviljonu, ki leži precej daleč od njegove hiše, v bližini stare palače vojvode de Guise. Čemu sem mi tedaj čisto po nepotrebnem natvezil potovanje v Pariz?«

Ko je opazil mojo zadrego, ki je bila prenagla, da bi jo bil mogel utajiti, je pristavil smehljaje:

»Zaljubljen si, moj dragi nečak; nimam nič proti temu, zakaj ni je resnice razen te ...«

»Oh, stric,« sem vzkliknil, vesel, da sem mogel prekiniti mučni molk. In objel sem ga okoli vratu in poljubil na obraz.

»Srečen si, toda po videzu sodim, da si utrujen. Ali ne bi stopil z menoj na vrh in preizkusil daljnogled?«

»Šla sva. Sicer pa se mi zdi, da še vam nisem predstavil svojega strica.

Tisto leto sem stopil v trideseto leto, dočim je stric grof de Boe dovršil že petdeseto. Ta razlika naju je ločila in družila hkrati. Oba sva imela skoraj enake simpatije, oba sva se strastno bavila z enakimi proučevanji; moj duh je hodil po istih znanstvenih poteh kot njegov. Dobrna razlika v letih je dajala stricu neko pravno avtoriteto. V resnici nisva bila niti prava sorodnika, ker se je bil grof de Boe poročil z eno izmed mojih tet, vdovo po mojem pravem stricu; toda dobrčina je obljubil že prve dni, da bo sprejel čast mojega strica in da bo videl v meni svojega nečaka.

Njegovo stanovanje je bilo pravi pravcati muzej. V starem, zelo prostranem stolpu so bile prve sobe. V pritličju je bila dvorana, vsa napolnjena s čudovitimi okameninami iz drugogor- ne dobe, s starinami, ki so jih izkopali v Calaisu in v Boulogni ter z nagačeni- nimi tropičnimi živalmi. V prvem nad- stropju je bil salon z obednico, podobno malemu parku; v tretji dvorani pa knjižnica s tri ali štiri tisoč knjig. Naj- višje je stala zvezdarnica, odkoder si videl vse mesto tja do morja. Stric se je mnogo bavil z zvezdoznanstvom. Uspelo mu je, da je s teleskopom raz- kril nekatere važne pojave v vsemiru. Često sva se razgovarjala o vzvišenih prirodoslovnih vprašanjih in najini po- menki so bili bolj zaupni in presrečni, nego če bi bila oba enako stara. Od smrti svoje žene, torej že kakih 10 let, je živel popolnoma sam in je v Calaisu slovel kot »puščavnik s stolpa«. Bil je sila dobrosrčen mož, z malimi izjema- mi prizanesljiv nasproti vsem člove- škim slabostim; njegova vzvišena in odkritosrčna duša pa je vsekdar sovra- žila vse hinavce in častihlepne ljudi, ki izkoriščajo druge za svoje sebične na- mene. V hinavcih in častihlepnih ljudeh je videl dve najtežji rani na telesu člo- veštva, zato se jih je kolikor le moči izogibal. Ni bil ošaben, tudi ne preskro- men; živel je dokaj preprosto, posve- čujoč se z vso vneto proučevanju pri- rodoznanstva. Ljudje sploh niso znali, da je grof. Ni nosil nobenih znakov in odlikovanj; politika ga ni nikdar zani- mala in pogoste vladne krize niso mo- gle vzbuditi njegove pozornosti.

Mislil sem, da me bo pošteno oštel. Zgodilo se je narobe: še z besedico ni omenil moje pustolovščine.

★

»Stric, davi ste me storili posebno radovednega.«

»Prijatelj, kaj sem neki storil?«

»Rekli ste: razen te...«

»Razen katere?«

»Spomnim se čisto natanko. Rekli ste mi: Ni je resnice razen te... Pri tem ste bili sila ravnodušni. Saj vendar ni- ste v letih, ko človek vse zanikuje...«

»Oh!« je odvrnil. »Mislil sem neko reč, ki sva o nji že nekajkrat pričela govoriti, a nisva nikdar končala, ker...«

Grof de Boe me je pogledal ostro in vprašujoče.

»Ker?« sem ponovil boječe.

»Ker je reč za tvoja leta hudo resna. Če hočeš, se lahko pogovoriva o nji čez nekaj let.«

Razumel sem samo to da imata be- sedi »razen te« važnejši pomen od vseh ostalih in da tvorita — o čemer sem se preveril pozneje — osnovo njegove- ga nazora o svetu in življenju. Sploh je imel stric navado, da je sklepal svo- ja razmotrivanja o kakem predmetu človeške znanosti z besedami: »Razen te«. Dejal je n. pr. »Zvezdoznanstvo je prva veda, ker nas edina podučuje o tem, kaj je vseмир, edina nam kaže, kje živimo... Razen te...«

Navadil sem se že, da sem videl v teh besedah nekaj nasmeš »učenega dvomljivca«. Ali barva glasu, resnost pogleda, ki je bil uprt naravnost vame, osobito pa še kontrast med sladko, v srcu še vedno zvenečo pesmijo ljubez- ni in med resnobo stričevega odgovo- ra, — vse to me je na moč presenetilo in sem dejal nekam otožno:

»Še nikdar nisem bil tako nastrojen za resen razgovor kot nocoj.«

»Dobro.« je odvrnil, »če je tako, te- daj ti lahko že sedaj razodenem svoje nazore, dasi je nemara le nekoliko pre- zgodaj.«

Natočil si je steklenico šampanjca in je jel govoriti:

★

»Kako krasno je nebo, kadar je po- polnoma vedro! Kako globoka je ne- besna sinjina! Kakšen sij, kakšen mir vsepovsod! Ali če potegne druga struja in ohladi zrak, že postanejo dotlej ne- vidne sopare vidljive: napravi se oblak.

In vendar se ni nič izpremenilo, le toplota je bila izpremenjena. Na mestu yedrega, neskončnega neba imamo zdajci oblake. Glej, kaj je stvarstvo: oblaček, meglica, begotna senca v večni božji slavi. Nobeden znanstvenik ne more trditi, da je stvarstvo vedno obstojalo in da bo ostalo na veke. Raziskavanje prirodnih skrivnosti nas sili k domnevi, da ima stvarstvo svoj začetek in konec. Zemlja, vode, oblaki, polja, gozdovi, mesec, zvezde, planeti, solnca, vse, kar vidimo v vsemiru, vse je v nekem izjemnem minljivem stanju, ki izhaja iz prvotnega višjega stanja: je kakor oblaček na nebu, ki bi lahko bilo vedno višnjevo. Vsa telesa, ki jih vidimo in ki se jih dotikamo, so sestavljena iz nevidljivih in nedotakljivih atomov. Vidljiv vsemir je zgolj kratka, begotna vizija nekega stanja v nevidljivem, neskončnem in večnem vesoljstvu. Planet daje življenje rudninam, rastlinam, cvetlicam, drevm, golazni, živalim. Polagoma se je razvil iz zemeljskega življenja človeški rod. Ljudje žive, delajo, mislijo, iščejo vzrokov, raziskujejo prirodo, skušajo najti logiko in smoter v tem, kar opažajo. Če ne bi živeli, bi se bila zemlja prav tako kakor sedaj sukala okoli solnca. Čisto brez pomena je, ali si ljudje delajo razne domneve ali pa žive brez misli tja v en dan. Mislite ali ne mislite, ljubite ali ne ljubite, živite ali ne živite, ste inteligentni ali nerazumni, dobri ali slabi, lepi ali grdi, mladi ali stari, delate li na javnih mestih ali spite pod grudo — vseeno je. Stvarstvo traje le trenutek v večnosti brez začetka in konca. Nekoč je bilo nebo vedro. Pridejo časi, ko bo zopet vedro. Izginil bo privid, oblački se bodo razpršili...

Stvarstva ne bi bilo treba, ali pa bi lahko bilo docela drugačno. Ne mučimo se, saj smo zgolj begotna senca, samo para, ki jo je dihnila v sinjino večna usoda.

Usoda, Bog — to nam je neumljivo. Zaman vprašujemo po vzrokih, zakaj ni logike v vsem stvarstvu, zakaj je vse bizarno in v medsebojnem nasprotju, zakaj matere uničujejo svojo deco, zakaj imamo sirote. Vprašujemo, kako je mogel Filip II. prirejati pojedine, dokler so na grmadah sežigali krivoverce; zakaj brutalna moč zatira pravico vesti, zakaj se pravični in nedolžni zvižajo v bedi, zakaj so morali iznajti vrağa; odkod to, da je toliko nepravice, neumnosti in nepotrebnosti; zakaj mo-

rajo biti ječe in vojske?! Vse to je abotno in brezpomembno, brez vsakršnega smisla...»

Tako je govoril zvezdoznanec - puščavnik. Na obrazu sem mu bral čvrsto prepričanje, ki ne dopušča ugovora. Novost in smelost te domneve me je presenetila kakor da bi mi udarec s kladivom pretresel možgane. Misel, da sedanje stvarstvo nima nobenega zmisla in cilja, nikake cene, se mi je videla prav tako neprijetna kot nevzdržna; misel pa, da je sedanji vsemir le begoten, prehodni pojav, zmeta ali zabloda na obzorju večnosti, na vedrini, ki je bila in bo čista pred in po koncu sveta; misel, da pred stvarjenjem sveta ni bilo ničesar in da po koncu sveta zopet ne bo ničesar ter da bo stvarstvo prešlo kakor sen v popolno ničnost, — ta misel me je vzburla do dna srca. Vzlic temu pa nisem mogel najti znanstvene domneve, s katero bi bil pobil te smeje nazore.

»Ako ni bilo ničesar pred vstvarjenjem,« sem pristavil, »in ne bo ničesar, kadar nastopi konec, tedaj se bo obnovila popolna prozornost, kar pa nikakor ni nič. Saj vendar ne moremo dopustiti, da bi nič res obstojal.«

»Da,« je odvrnil zvezdoznanec, »nič — to je vse. Ne smeš soditi po svojih telesnih očeh. Ako bi nam podarila priroda namestu naših oči drugačne organe, ki ne bi prepuščali svetlobe, ki pa bi se odzivali dražljajem, tedaj bi imeli popolnoma drugačno zamisel vnjnega sveta nego jo imamo sedaj. Ne veruj svojim očem niti svojim rokam. Tudi ti vidljivi predmeti so sestavljeni iz nevidljivih elementov, ki se ne dotikajo med seboj in ki jih ne moreš otipati. Obstoje zgolj negmotne sile. Snov je le beseda... Vsi smo duhovi, del božanstva.«

Ne vem, čemu mi je pri tej obrazložitvi priplavala pred oči slika moje prelepe ljubice. Videla se mi je, da so se njene zvedave oči sladko uprle v moje in da so njena usta pokazala vrsto belih zob... »Da,« sem si mislil, »del božanstva smo... In vendar...!«

Rahel smehljal se je pojavil na mojih ustnah.

»Stavil bi,« je dejal modrec, »da še vedno misliš, da se tvoje telo veseli ali trpi, kadar čuti neugodne ali neugodne dojme. Da, zdi se ti, če piješ steklenico šampanjca ali uživaš slastno ribo, da

stori to posebno veselje tvojemu želodcu; če zvečer čuješ v Londonu serenado Severa Torellija, se ti zdi, da je tvoje uho očarano. Vse to pa je zmotno in ničevno. Če bi nam kdo prerezal živce, ki dovaja v možgane, v glandulo, vtiške tega ali onega čuta, tedaj ne bi občutili prav ničesar; breskve ne bi imele svoje svežosti in cvetlice ne svojega vonja, godba ne svojih zvokov, niti solnce svojega sijaja; roke bi bile brez moči in bi lahko položili vanje žerjavico, ne da bi nas zapeklo. Še več: če bi hotel tvoje možgane storiti neobčutljive, bi zadostovala navadna sugestija in takoj se izpremene vsa občutja: dam ti alojo in se ti bo zdelo, da uživaš sladke jagode. Kajti duh je tisti, ki čuti. Spomni se svojih sanj: govoriš, vidiš, delaš in vendar ni nič iz tega. Stvarstvo je zgolj sanja.»

★

V tem trenutku so začele biti ure in stari veliki zvon v stolpu je s somornimi, težkimi zvoki naznanil deseto uro.

»Glej, to-le je prava podoba prirode.« je pristavil prof. »Bežeči zvoki, razbita pesem, minljiv ton v večni tišini. Ko bo zemeljsko človeštvo končalo svojo igro, ne bo ostalo nič več za njim. Slava, zmage, fanfare, zgodovina narodov — vse bo ugasnilo in se razblinilo v praprvočni tišini.»

»Vaše modrovanje.« sem pripomnil in vstal, »sloni na domnevi, da je stvarstvo, čigar del smo mi, zgolj nekako prehodno stanje, nekaka zabloda v večni Nirvani, da v prirodi ni ne razuma in ne logike, da učenjaki žive v zmoti, če skušajo razjasniti uganko stvarstva, ki pa prav za prav ni uganka in ki tudi nima nikakega zmisla.»

★

Tiho morje je ležalo kakor zrcalo pod krasnim, z zvezdami posutim nebom. Ko sem dospel v pristanišče, sem srečal starega prijatelja Sperolia, ki je odhajal na parnik proti Doweru. Drugo jutro sem hitel k svoji ljubici.

»Vedno te bom ljubila.« mi je dejala, ko sva stala za trenutek sama, »večnost ne bo dovolj dolga, da bi ti lahko dokazala vso svojo ljubezen.»

Pozabil sem skoraj popolnoma na stričeve besede; ko pa je tako naglasila besedo »večnost«, sem se jih domislil.

»Večno!« sem ji odgovoril, objemajoč jo v svojem naročju. »Ali pa ne bo to nekoliko predolgo?«

»Za me ne bo. Mar mislite, da se ne moremo vedno ljubiti?«

»Če pa ne živimo vedno...«

»Oh, vi verujete v smrt? Jaz ne verujem vanjo!«

Znano vam je, da je ubogo dete umrlo čez nekaj dni, uspavano v zadnji sen z velikim šopkom lilij, ki jih je hotela slikati in jih je pustila v svoji mali sobi.»

★

»To je,« je pristavil Desfontaines, »moja prigodba iz Calaisa«. Dolgo, dolgo so mi misli plavale med razkošno sliko mlade in krasne deklice ter med modroslovjem grofa de Boe, filozofijo ničevosti vsega stvarstva. Ni hotela, ni mogla verovati v smrt. Zamišljam si, da še vedno živi in da jo še kedaj ugleдам. Zdi se mi, da stvarstvo ni zabloda, temveč ubranost, ki od nje slišimo le nekoliko razbitih, neumljivih zvokov. Bržkone vidi ljubezen dalje od razuma. Kljub temu pa ne obžalujem, da sem vam pripovedoval to učenost calaiskega zvezdoznanca; po svoji izvirnosti in resnobi je vredna najinega razgovora.»

★

Tudi meni, dragi čitatelji, se je danes ponudila prilika, da vam razložim to prigodbo z izleta v Calais in da vas popeljem v neumljive, večno skrivnostne daljave stvarjenja sveta. Trditev, da ne obstoji nič drugega kot nevidljiva sila, je nedvomno zanimiva. Ali sam se ne pridružujem mnenju svojega sopotnika in rajši sklepam, da je stvarstvo resnično, logično, razumno, ubrano in večno v preteklosti in v vsej bodočnosti.

BELEŽKE

Nova teorija o Atlantidi

O tem predmetu je prošle dni predaval v dunajski kozmotelnični družbi prof. I. W. Karlsberger, ki je kot pristaš teorije prof. Hörbigerja o vsesplošni ledeni dobi na svetu na tem temelju zgradil svoja razglabljanja o izginali celini Atlantidi. Hörbigerjeva teorija obstoji v glavnem iz trditve, da ima mesec trdo kovinsko jedro, ki je pokrito z ogromnim oceanom ledu, in da vsemirni prostor ni prazen, marveč napolnjen z različnimi snovmi, ki zaustavljajo tok nebesnih teles in jim izpreminjajo pot. Zaradi teh ovir izpreminja luna svoj tok in se približuje zemlji. Čim bližje bo mesec zemlji, tem občutnejši bo njegov vpliv, t. j. plima in oseka svetovnih morij. Privlačna sila lune na zemeljsko vodovje bo zlasti močna na ekvatorju, tako da bo luna tako rekoč izsesala vse vodovje na tečajih in ga nagramadila ob ravniku. Ko se približa mesec za približno tri zemeljske polumere našemu planetu, bodo zemeljske sile razbile lunin ledeni oklep in njeno kovinsko jedro. Vse te mase bo zemlja pritegnila nase. Hörbiger trdi, da se je podobna katastrofa že večkrat pripetila in je bila zemlja potem daljši čas brez meseca. Apokalipsa bajc opisuje enega izmed takih poginov nekega prejšnjega meseca in pripovedke primitivnih na-

rodov pripovedujejo o dobah, ko zemlja ni imela stalnega trabanta — lune. Posledica lunine katastrofe bo zopet en odtok na ravniku nagromadenega vodovja proti tečajema, kar bo povzročilo ponoven vesoljni potop. Po Hörbigerju je bil mesec nekdanj samostojen planet, ki je krožil med zemljo in Martom okoli solnca. Ker pa je manjši nego ta dva, je odpor v vsemirnem prostoru nanj bolj vplival in mesec se bližal solncu hitreje nego Mars ali zemlja. Pri tem je mesec zašel v območje zemlje in je postal njej trabant. S tem svojim približanjem je mesec dobil vpliv na zemljo ter je osredotočil vodovje ob ravniku. Atlantida je bila žrtev takega nagromadenja vodovja ob ravniku in ž njo vsi kraji ob ravniku, ki so ležali nižje.

Sveteče izstrelke

so iznašli v Ameriki. Ameriška armada se jih je že ponovno posluževala na vojaških vežbah s prav dobrim uspehom. Sveteči izstrelki so posebno primerni pri strojnica. Ponoči zarišejo izstrelki v temo svetlo črto, ki označuje pot, po kateri lete krogle. Posebne važnosti je to, da se da ponoči z daljnogledom natanko opazovati mesto, kamor udarjajo projektili.

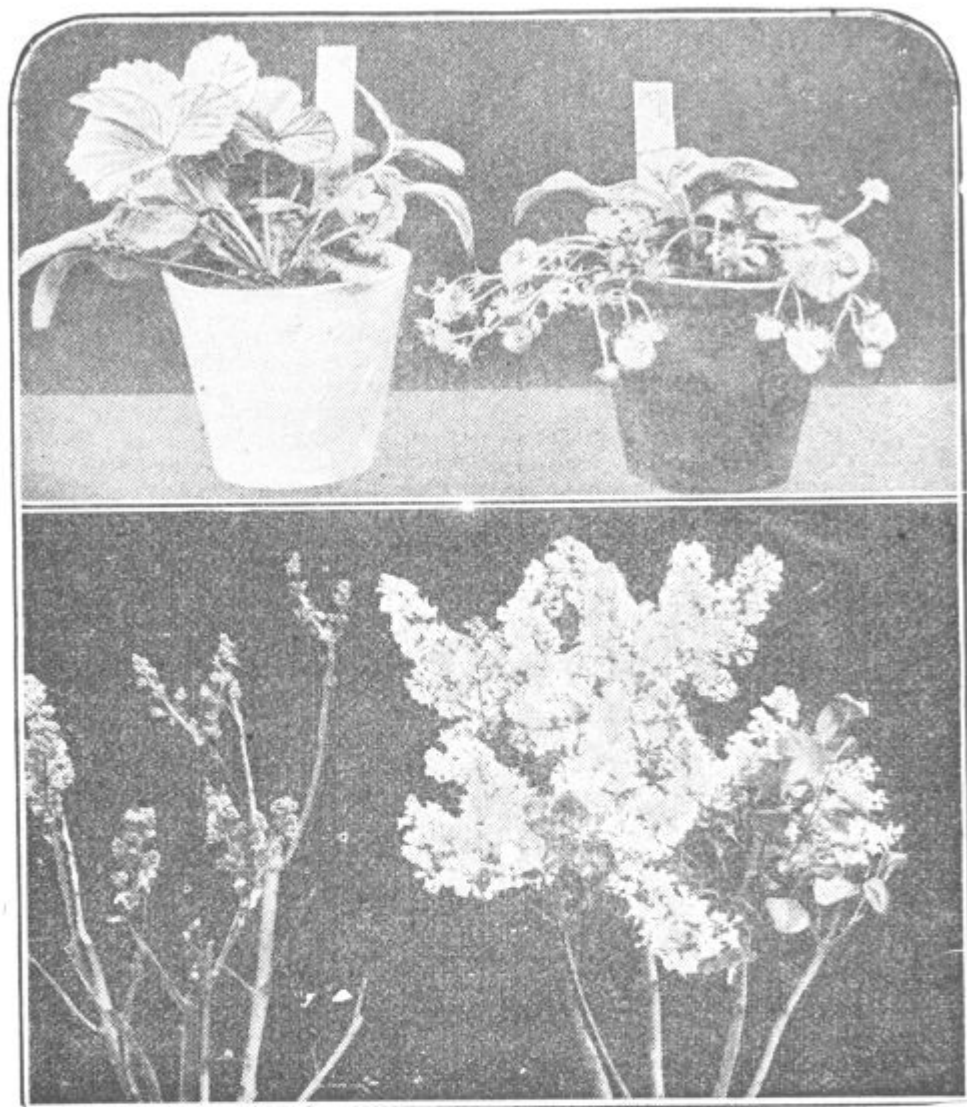
Ameriška armada namerava splošno uporabo takšnih izstrelkov še temeljito proučiti. V primeru, da se bodo obnesli povsod tako dobro kakor pri strojnica, jih bo uvedla za vsa strelna orožja.

Današnja umetniška priloga

Sedemnajsti številki prilagamo reprodukcijo fotografije Avg. Bertholda «Oranje». Slika je bila posneta blizu Prešernove Vrbe na Gorenjskem. Motiv je umetniško izbran in fotografija mojstrska. Pomladna gruda se voljno udaja plugu, slovenski orač jo orje — mnoga stoletja že orje Slovenec to-našo sveto grudo — in Karavanke se smehljajo v jutranjem solncu. Pokojni Avgust Berthold je bil začetnik umetniške fotografije pri nas. Naša reprodukcija v lepem bakrotisku «Delniške tiskarne» je dostojen spomin na tega mojstra. Iz njegove bogate fotografske zapuščine bo objavil naš časopis še več vzornih posnetkov.

Topla voda in rastline

Na Francoskem posebno radi pospešujejo rast in plodonosnost rastlin s toplimi kopelji. Naša slika nam kaže: Zgoraj dve jagodi, med katerima so jagoda na desni ogrevali s toplo vodo in je tri tedne preje nego jagoda na levi obrodila sad. Spodaj vidimo veje španskega bezga: na desni se kaže uspeh pospeševanja s toplo vodo, na levi pa je veja drugega španskega bezga, ki je rasel prosto po prirodi.

Besedilo k sliki na str. 543.

«ŽIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 60 Din, polletno 30 Din, četrletno 15 Din, mesečno 6 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Prešernova ul. 54.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA mesečno 2 liri, četrletno 6 lir, polletno 12 lir, celoletno 24 lir. — FRANCIJA mesečno 3 franke, ČESKOSLOVASKA mesečno 4 krone. AVSTRIJA mesečno 63 grošev. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za «Narodno tiskarno d. d.» kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.